

BACHELOROPLEIDINGEN

RECHTSGELEERDHEID

FISCAAL RECHT

FACULTEIT DER RECHTSGELEERDHEID

UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

QANU
Catharijnesingel 56
PO Box 8035
3503 RA Utrecht
The Netherlands

Telefoon: +31 (0) 30 230 3100
E-mail: support@qanu.nl
Internet: www.qanu.nl

Projectnummer: Q0659

© 2018 QANU

Tekst en cijfermateriaal uit deze uitgave mogen, na toestemming van QANU en voorzien van bronvermelding, door middel van druk, fotokopie, of op welke andere wijze dan ook, worden overgenomen.

INHOUDSOPGAVE

RAPPORT OVER DE BACHELOROPLEIDINGEN RECHTSGELEERDHEID EN FISCAAL RECHT VAN DE UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM.....	5
ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN DE OPLEIDINGEN.....	5
ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN DE INSTELLING	5
SAMENSTELLING VAN HET PANEL.....	6
WERKWIJZE VAN HET PANEL	6
SAMENVATTEND OORDEEL VAN HET PANEL.....	11
BEHANDELING VAN DE STANDAARDEN UIT HET BEOORDELINGSKADER VOOR DE BEPERKTE OPLEIDINGSBEOORDELING	15
BIJLAGEN	29
BIJLAGE 1: CURRICULA VITAE VAN DE PANELLEDEN	31
BIJLAGE 2: DOMEINSPECIFIEK REFERENTIEKADER.....	33
BIJLAGE 3: BEOOGDE EINDKWALIFICATIES.....	40
BIJLAGE 4: OVERZICHT VAN DE PROGRAMMA'S	42
BIJLAGE 5: BEZOEKPROGRAMMA	47
BIJLAGE 6: BESTUDEERDE EINDWERKEN EN DOCUMENTEN	51

Dit rapport is vastgesteld op 12/04/2018

RAPPORT OVER DE BACHELOROPLEIDINGEN RECHTSGELEERDHEID EN FISCAAL RECHT VAN DE UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

Dit rapport volgt het Beoordelingskader voor de beperkte opleidingsbeoordeling van de NVAO (d.d. 19 december 2014).

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN DE OPLEIDINGEN

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid

Naam van de opleiding:	Rechtsgeleerdheid
CROHO-nummer:	50700
Niveau van de opleiding:	bachelor
Oriëntatie van de opleiding:	academisch
Aantal studiepunten:	180 EC
Afstudeerrichtingen:	-
Locatie(s):	Amsterdam
Variant(en):	voltijd, deeltijd (deeltijd einde instroom per 1/9/2016)
Onderwijstaal:	Nederlands
Vervaldatum accreditatie:	03/07/2019

Bacheloropleiding Fiscaal Recht

Naam van de opleiding:	Fiscaal Recht
CROHO-nummer:	56827
Niveau van de opleiding:	bachelor
Oriëntatie van de opleiding:	academisch
Aantal studiepunten:	180 EC
Afstudeerrichtingen:	-
Locatie(s):	Amsterdam
Variant(en):	voltijd, deeltijd (deeltijd einde instroom per 1/9/2016)
Onderwijstaal:	Nederlands
Vervaldatum accreditatie:	03/07/2019

Het bezoek van het visitatiepanel Rechtsgeleerdheid aan de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Universiteit van Amsterdam vond plaats op 02/10/2017 - 04/10/2017.

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN DE INSTELLING

Naam van de instelling:	Universiteit van Amsterdam
Status van de instelling:	bekostigde instelling
Resultaat instellingstoets:	positief

SAMENSTELLING VAN HET PANEL

De NVAO heeft op 07/08/2017 ingestemd met de samenstelling van het panel. Het panel dat de bacheloropleidingen Rechtsgeleerdheid en Fiscaal Recht beoordeelde bestond uit:

- Em. prof. mr. I.F. (Ige) Dekker, emeritus hoogleraar Internationaal Institutioneel Recht aan de Universiteit Utrecht;
- Prof. dr. mr. P.P.T. (Paul) Bovend'Eert, hoogleraar Staatsrecht aan de Radboud Universiteit Nijmegen [vice-voorzitter];
- Em. prof. dr. mr. T.A. (Theo) de Roos, emeritus hoogleraar Strafrecht aan Tilburg University;
- Prof. dr. P.H.J. (Peter) Essers, hoogleraar Belastingrecht aan Tilburg University en voormalig Lid van de Eerste Kamer;
- Prof. dr. mr. A.L.B. (Aurelia) Colombi Ciacchi, hoogleraar Law and Governance aan de Rijksuniversiteit Groningen;
- Dr. mr. W.H.F.M. (Wouter) Cortenraad, senior raadsheer bij het Gerechtshof Amsterdam;
- Em. prof. dr. mr. G.E. (Gerrit) van Maanen, emeritus hoogleraar Vermogensrecht en Privaatrechtsgeschiedenis aan Maastricht University;
- V.A. (Veerle) van Waarde, masterstudent Nederlands Recht, specialisatie Staats- en Bestuursrecht, aan Maastricht University [studentlid];
- Prof. dr. mr. P. (Peggy) Valcke, hoogleraar ICT- en Mediarecht aan de KU Leuven (België).

Het panel werd ondersteund door drs. José van Zwieten, die optrad als secretaris.

De curricula vitae van de panelleden zijn opgenomen in bijlage 1.

WERKWIJZE VAN HET PANEL

De visitatiegroep Rechtsgeleerdheid

De beoordeling van de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid en de bacheloropleiding Fiscaal Recht aan de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Universiteit van Amsterdam was onderdeel van de visitatie Rechtsgeleerdheid. Van oktober 2017 tot en met maart 2018 beoordeelden drie panels in totaal 92 opleidingen aan elf universiteiten. In overleg met de NVAO is ervoor gekozen om binnen de overkoepelende visitatiegroep Domein Rechtsgeleerdheid drie subclusters (in het vervolg clusters) van instellingen aan te wijzen:

Cluster I	Universiteit van Amsterdam, Vrije Universiteit, Erasmus Universiteit Rotterdam, Nyenrode Business Universiteit;
Cluster II	Universiteit Leiden, Tilburg University, Universiteit Utrecht;
Cluster III	Maastricht University, Open Universiteit, Radboud Universiteit Nijmegen, Rijksuniversiteit Groningen.

Ieder cluster werd door een eigen panel beoordeeld. De panels bestonden voor elk cluster uit de volgende leden:

Cluster I

- Em. prof. mr. I.F. (Ige) Dekker (voorzitter)
- Prof. dr. mr. P.P.T. (Paul) Bovend'eert (vice-voorzitter)
- Em. prof. dr. mr. T.A. (Theo) de Roos
- Prof. dr. P.H.J. (Peter) Essers
- Prof. dr. mr. A.L.B. (Aurelia) Colombi Ciacchi
- Dr. mr. W.H.F.M. (Wouter) Cortenraad LLM
- Prof. dr. mr. G.E. (Gerrit) van Maanen
- V.A. (Veerle) van Waarde LLB
- R.P.M.G. (Robert) van den Boorn LLB
- D.H. (Danielle) Arnold LLB

- Prof. mr. dr. P. (Peggy) Valcke
- Prof. dr. L.J. (Larissa) van den Herik

Cluster II

- Em. prof. dr. mr. R. (Roel) Fernhout (voorzitter)
- Prof. mr. J. (Jan) Struiksma (vice-voorzitter)
- Em. prof. mr. G.P.M.F. (Gerard) Mols
- Prof. dr. B.E. (Barbara) Reinhartz
- Prof. dr. M.G. (Michael) Faure
- Prof. mr. R.G. (Rainer) Prokisch
- Prof. dr. mr. A.A.H. (Aukje) van Hoek
- Prof. mr. M.B.M. (Marco) Loos
- Prof. mr. J.B. (Hanneke) Spath
- V.A. (Veerle) van Waarde LLB
- R.P.M.G. (Robert) van den Boorn LLB
- D.H. (Danielle) Arnold LLB
- Prof. mr. A.A. (Antoon) Quaadvlieg

Cluster III

- Em. prof. mr. A.F.M. (Adriaan) Dorresteyn (voorzitter)
- Prof. mr. E. (Elies) van Sliedregt (vice-voorzitter)
- Prof. dr. R.A. (Ramses) Wessel
- Prof. dr. mr. A.J.C. (Adrienne) de Moor-van Vugt
- Em. prof. mr. L.C. (Laurens) Winkel
- Em. prof. mr. drs. H.P.A.M. (Henk) van Arendonk
- Dr. D. (Dominique) Sluijsmans
- V.A. (Veerle) van Waarde LLB
- R.P.M.G. (Robert) van den Boorn LLB
- D.H. (Danielle) Arnold LLB
- Prof. M. (Manuel) Desantes Real
- Prof. mr. A.A. (Antoon) Quaadvlieg
- Prof. dr. Y. (Yves) Jorens
- Dr. mr. S.A. (Sonja) Kruisinga
- Prof. mr. H.N. (Harriët) Schelhaas

Voor elk bezoek binnen een cluster werd vervolgens een subpanel aangesteld, gebaseerd op de expertise en beschikbaarheid van panelleden en rekening houdend met mogelijke belangenverstremming. Bij het bezoek aan de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Vrije Universiteit bestond het panel uit de volgende leden:

- Em. prof. mr. I.F. (Ige) Dekker (voorzitter)
- Prof. dr. mr. P.P.T. (Paul) Bovend'Eert (vice-voorzitter)
- Em. prof. dr. mr. T.A. (Theo) de Roos
- Prof. dr. P.H.J. (Peter) Essers
- Prof. dr. mr. A.L.B. (Aurelia) Colombi Ciacchi
- Dr. mr. W.H.F.M. (Wouter) Cortenraad
- Em. prof. dr. mr. G.E. (Gerrit) van Maanen
- R.P.M.G. (Robert) van den Boorn
- Prof. dr. L.J. (Larissa) van den Herik

Coördinatie en secretarissen

Dr. Fiona Schouten was uitvoerend coördinator van de visitatie Rechtsgeleerdheid, drs. Linda te Marvelde supervisor en Marcella van Schie MA projectondersteuner. Voor cluster I traden drs. José van Zwieten (UvA, VU) en dr. Marianne van der Weiden (EUR, Nyenrode) op als secretaris, voor cluster II Adrienne Wieldraaijer-Huijzer MA (UL) en dr. Floor Meijer (TiU en UU) en voor cluster III drs. Renate Prenen (MU, OU, RU en RUG). Daarnaast was Fiona Schouten voor de bezoeken aan de

UvA, EUR, MU en RU tweede secretaris vanwege parallelsessies in het programma en aan de RUG vanwege voorgenomen naamswijzigingen van opleidingen.

Consistentie en ijking

De consistentie in de beoordeling binnen en tussen de drie clusters werd op diverse manieren geborgd:

1. De coördinator van QANU was bij elk bezoek aanwezig bij de start van elk visitatiebezoek en bij het opstellen van de eindoordelen;
2. De coördinator was bij het eerste bezoek in ieder subcluster aanwezig;
3. Er vonden ijkingsoverleggen plaats op vrijdag 8 december 2017 en 6 april 2018 waarin voorzitters, vice-voorzitters, studentleden en de coördinator van QANU werkwijze en beoordeling bespraken;
4. De voorzitters waren in ieder geval bij één bezoek buiten hun eigen cluster als toehoorder aanwezig;
5. De student-panelleden rouleerden; zij namen deel aan ten minste één bezoek in elk cluster;
6. Voorafgaand aan de bezoeken vond er op 29 augustus 2017 een overleg plaats tussen coördinator en secretarissen, waarin de werkwijze werd besproken.

Vorbereiding

Op 23 maart 2017 werden de voorzitters van de drie panels gezamenlijk door QANU geïnformeerd over de werkwijze tijdens de visitatie Rechtsgeleerdheid, de beoordelingskaders en de bezoekplanning. Daarbij spraken zij ook over wederzijdse afstemming en onderlinge communicatie. De voorzitters kwamen naar aanleiding hiervan tot een gezamenlijke richtlijn voor hun werkwijze bij de scriptieselectie en tot een omschrijving van aard en aantal van de vakken die tijdens de bezoeken door de opleidingen ter inzage werden gegeven.

Alle leden van de drie panels kwamen op 19 juni 2017 bijeen voor een startvergadering. Tijdens die bijeenkomst werden de panelleden geïnformeerd over de van toepassing zijnde beoordelingskaders en de planning van de bezoeken. De panelleden reflecteerden ook op de inhoud en het gebruik van het domeinspecifiek referentiekader voor de visitatiegroep (zie bijlage 2).

In de aanloop naar het visitatiebezoek aan Universiteit van Amsterdam stelden de coördinator en de panelvoorzitter een selectie samen van eindwerken van de te beoordelen opleidingen. Deze eindwerken werden gekozen uit een lijst van afgestudeerden over 01/09/2015 - 31/08/2017. De selectie vond plaats volgens de Beoordelingsrichtlijn eindwerken van de NVAO. Daarbij hielden de coördinator en voorzitter rekening met variatie in onderwerpkeuze, afstudeervariant, begeleiding en beoordeling. Het panel bestudeerde deze selectie en de bijbehorende beoordelingsformulieren.

De coördinator stelde een bezoekprogramma op in overleg met de contactpersonen van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid. Dit bezoekprogramma is in dit rapport opgenomen als bijlage 5. De Faculteit der Rechtsgeleerdheid selecteerde vervolgens voor elke gespreksronde representatieve gesprekspartners die ter goedkeuring werden voorgelegd aan het panel en de coördinator.

Na ontvangst van de kritische reflectie controleerde de coördinator deze op kwaliteit en volledigheid alvorens haar ter bestudering naar het panel te sturen. De panelleden lazen de kritische reflectie en formuleerden op basis daarvan vragen en eerste bevindingen.

Bezoek

Het visitatiebezoek aan de Universiteit van Amsterdam vond plaats op 02/10/2017 - 04/10/2017. Tijdens het bezoek bestudeerde het panel het ter inzage gevraagde materiaal. Een overzicht van dit materiaal is te vinden in bijlage 6. Het panel sprak met studenten en docenten, formeel en informeel verantwoordelijken, alumni en vertegenwoordigers van de opleidings- en examencommissie en. Tevens bood het panel studenten en docenten de gelegenheid om informeel met het panel te spreken tijdens een inloopspreekuur. Van die gelegenheid is geen gebruik gemaakt.

Het panel beëindigde het bezoek met een intern overleg om zijn voorlopige bevindingen te formuleren. Ter afsluiting van het bezoek gaf de voorzitter een publieke mondelinge toelichting, waarin hij de voorlopige indrukken en algemene observaties van het panel presenteerde.

Rapportage

De secretaris schreef een conceptrapport op basis van de bevindingen van het panel. Dit legde de coördinator voor aan de panelleden. Na verwerking van hun commentaar en na akkoord van het panel stuurde de coördinator het rapport naar de Faculteit der Rechtsgeleerdheid met het verzoek om feitelijke onjuistheden te melden. De reactie van het bestuur op het conceptrapport werd voorgelegd aan de voorzitter van het panel en feitelijke onjuistheden werden op zijn verzoek gecorrigeerd. Vervolgens werd het rapport door het panel vastgesteld en toegestuurd aan de Faculteit der Rechtsgeleerdheid en aan het College van Bestuur van de Universiteit van Amsterdam.

Beslisregels

In overeenstemming met het Beoordelingskader voor de beperkte opleidingsbeoordeling van de NVAO heeft het panel de volgende definities voor de beoordeling van de afzonderlijke standaarden en de opleiding als geheel gehanteerd:

Basiskwaliteit

De kwaliteit die in internationaal perspectief redelijkerwijs verwacht mag worden van een bachelor- of masteropleiding binnen het hoger onderwijs.

Onvoldoende

De opleiding voldoet niet aan de gangbare basiskwaliteit en vertoont op meerdere vlakken ernstige tekortkomingen.

Voldoende

De opleiding voldoet aan de gangbare basiskwaliteit en vertoont over de volle breedte een acceptabel niveau.

Goed

De opleiding steekt systematisch uit boven de gangbare basiskwaliteit.

Excellent

De opleiding steekt systematisch ver uit boven de gangbare basiskwaliteit en geldt als een internationaal voorbeeld.

SAMENVATTEND OORDEEL VAN HET PANEL

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid

Beoogde eindkwalificaties

De bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid van de Universiteit van Amsterdam wordt verzorgd door het Amsterdam College of Law van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid. In dit driejarige programma dienen studenten 180 EC te verwerven. De UvA beoogt met de bacheloropleiding studenten een academisch uitdagende juridische basisopleiding te bieden. Deze dient hen in staat te stellen een juridische masteropleiding te volgen en om daarmee te voldoen aan de civiel effect-eisen die voor de zogenoemde togaberoepen worden gesteld aan juristen.

Het panel stelt vast dat de eindtermen van de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid voldoen aan de landelijk geformuleerde doelstellingen en in overeenstemming zijn met de Dublin-descriptoren voor bacheloropleidingen. Daarmee voldoen deze eindtermen qua inhoud, oriëntatie en niveau aan nationale en internationale eisen. Wel adviseert het panel de opleiding aandacht aan Engelse taalvaardigheid te besteden in de eindtermen. Het panel vindt de geformuleerde profilering concreet en sterk, maar constateert dat het realiseren van alle ambities op het gebied van internationalisering, academische vorming en toepassingsgerichtheid bij de volledige studentenpopulatie niet realistisch lijkt. Het panel geeft de opleiding ter overweging mee om haar prioritering hierin expliciet te maken.

Onderwijsleeromgeving

Het curriculum van de opleiding bestaat in zowel jaar 1 als jaar 2 uit een mix van publiekrechtelijke, privaatrechtelijke en metajuridische vakken. In het tot en met augustus 2017 gehanteerde programma volgde de faculteit geen concentrisch model: vakken werden vanaf jaar 1 in beginsel op eindniveau aangeboden en getoetst. Het panel heeft uit de stukken en de gesprekken geconcludeerd dat de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid positieve ontwikkelingen doormaakt. Het nieuwe concentrische curriculum maakt het programma sterker en beter studeerbaar. De inhoud van het programma biedt volgens het panel zowel in het oude als in het nieuwe curriculum een adequate basis in het positief recht en metajuridica.

Het panel is van oordeel dat het onderwijs in opzet voldoende activerend is, onder meer door het bespreken van casuïstiek en het gebruik van een digitaal werkboek. De vrijblijvendheid van het bezoeken van werkcolleges is volgens het panel echter een punt van zorg. Het niet volgen van werkgroeponderwijs beperkt de ontwikkeling van juridische vaardigheden bij studenten en zou volgens het panel ingeperkt moeten worden. Het panel adviseert verplichte deelname aan de werkcolleges te bevorderen.

In het algemeen ziet het panel van alle focuspunten van de opleiding duidelijke elementen terug, maar de hoge ambities op het vlak van toepassingsgerichtheid, academische vorming en internationalisering lijken niet voor alle studenten haalbaar in het curriculum. Er zijn verschillende mogelijkheden in de opleidingen om praktijkvaardigheden of internationale ervaring op te doen, maar deze zijn veelal selectief en/of facultatief. Toepassingsgerichtheid krijgt vooral aandacht in de selectieve Amsterdam Law Firm. Deze optie is net als studeren in het buitenland onderdeel van de keuzeruimte, waardoor keuzes voor het één andere zaken uit kan sluiten. Academische vaardigheden hebben een nadrukkelijke plek in het curriculum. Het vaardighedenlint is duidelijk georganiseerd, maar biedt volgens het panel nog steeds een vrij beperkte invulling van de oefening van de verschillende vaardigheden. Het panel pleit daarom voor meer opdrachten en feedback. Ook adviseert het een oefenrechtbank voor alle studenten verplicht te stellen.

De opleiding wordt verzorgd door goede en toegewijde docenten. Ook de studiebegeleiding is met name in het eerste jaar goed georganiseerd. De staf-studentratio is echter ongunstig te noemen. De opleidingen zijn, mede dankzij het strak georganiseerde scriptietraject, goed studeerbaar.

Toetsing

Het panel constateert dat de toetsing binnen de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid voldoet. Toetsing en toetsbeleid zijn in lijn met het universitaire beleid zoals dat is uitgewerkt in het Kader Toetsbeleid (2010). Toetsing in de bacheloropleiding kent enige mate van variatie: studenten maken met name schriftelijke tentamens. Ook werd van elke student in het verplichte curriculum minimaal 1 paper voorafgaand aan de bachelorscriptie beoordeeld. In het nieuwe curriculum is dit aantal uitgebreid naar twee annotaties en een paper. Het panel beoordeelt dit als een te beperkte toetsing van schriftelijke vaardigheden en adviseert om het aantal schrijfp opdrachten te verhogen.

De examencommissie heeft, zo concludeert het panel, een duidelijk beeld van haar taken en verantwoordelijkheden. De bacheloropleiding heeft in de afgelopen periode voldoende aandacht gekregen van de examencommissie. Zowel de kwaliteit van reguliere toetsen als van bachelorscripties zijn door de toetscommissie beoordeeld.

Gerealiseerde eindkwalificaties

Het panel concludeert op basis van de bestudeerde eindwerken en van de gesprekken met studenten en alumni van de opleiding dat de studenten bij het afronden van hun bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid in voldoende mate de eindtermen van de opleidingen realiseren. De scripties zijn van voldoende niveau, maar een sterk metajuridisch perspectief ontbreekt in de bestudeerde eindwerken. Studenten zijn na de bacheloropleiding in staat om zonder hiaten door te stromen naar een juridische masteropleiding.

Bacheloropleiding Fiscaal Recht

Beoogde eindkwalificaties

De bacheloropleiding Fiscaal Recht van de Universiteit van Amsterdam wordt verzorgd door het Amsterdam College of Law van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid. In dit driejarige programma dienen studenten 180 EC te verwerven. De UvA beoogt met de bacheloropleidingen studenten een academisch uitdagende juridische basisopleiding te bieden. Deze dient hen in staat te stellen een (fiscaal-)juridische masteropleiding te volgen om daarmee te voldoen aan de civiel effect-eisen die voor de zogenoemde togaberoepen worden gesteld aan juristen. De bacheloropleiding Fiscaal Recht voldoet aan de materiële eisen die de Nederlandse Orde van Belastingadviseurs (NOB) stelt aan fiscaal-juridische universitaire bacheloropleidingen.

Het panel stelt vast dat de eindtermen van de bacheloropleiding Fiscaal Recht voldoen aan de landelijk geformuleerde doelstellingen en in overeenstemming zijn met de Dublin-descriptoren voor bacheloropleidingen. Daarmee voldoen deze eindtermen qua inhoud, oriëntatie en niveau aan nationale en internationale eisen. Wel adviseert het panel de opleiding aandacht aan Engelse taalvaardigheid te besteden in de eindtermen. Het profiel van de bacheloropleiding Fiscaal Recht, met aandacht voor de invloed van internationale en Europeesrechtelijke ontwikkelingen op het nationale fiscale recht, acht het panel helder en herkenbaar.

Onderwijsleeromgeving

Het curriculum van de opleiding Fiscaal Recht bestaat in zowel jaar 1 als jaar 2 uit een mix van publiekrechtelijke, privaatrechtelijke en metajuridische vakken. In het tot en met augustus 2017 gehanteerde programma volgde de faculteit geen concentrisch model: vakken werden vanaf jaar 1 in beginsel op eindniveau aangeboden en getoetst. Het panel heeft uit de stukken en de gesprekken geconcludeerd dat de opleiding Fiscaal Recht positieve ontwikkelingen doormaakt. Het nieuwe concentrische curriculum maakt het programma sterker en beter studeerbaar. Bovendien biedt het nieuwe curriculum studenten al in een eerder stadium de gelegenheid om fiscale vakken te volgen. De inhoud van het programma biedt volgens het panel zowel in het oude als in het nieuwe curriculum een adequate basis in het positief recht en metajuridica. Bij Fiscaal Recht is het fiscale deel in het derde jaar van het curriculum adequaat, maar de aandacht voor omzetbelasting is volgens het panel beperkt.

Het panel is van oordeel dat het onderwijs in opzet voldoende activerend is, onder meer door het bespreken van casuïstiek en het gebruik van een digitaal werkboek. De vrijblijvendheid van het bezoeken van werkcolleges is volgens het panel echter een punt van zorg. Het niet volgen van werkgroeponderwijs beperkt de ontwikkeling van juridische vaardigheden bij studenten en zou volgens het panel ingeperkt moeten worden. Het panel adviseert verplichte deelname aan de werkcolleges te bevorderen.

In het algemeen ziet het panel van alle focuspunten van de opleiding duidelijke elementen terug, maar de hoge ambities op het vlak van toepassingsgerichtheid, academische vorming en internationalisering lijken niet voor alle studenten haalbaar in het curriculum. Er zijn verschillende mogelijkheden in de opleidingen om praktijkvaardigheden of internationale ervaring op te doen, maar deze zijn veelal selectief en/of facultatief. Toepassingsgerichtheid krijgt vooral aandacht in de selectieve Amsterdam Law Firm. Deze optie is net als studeren in het buitenland extracurriculair voor studenten Fiscaal Recht. Academische vaardigheden hebben een nadrukkelijke plek in het curriculum. Het vaardighedenlint is duidelijk georganiseerd, maar biedt volgens het panel nog steeds een vrij beperkte invulling van de oefening van de verschillende vaardigheden. Het panel pleit daarom voor meer opdrachten en feedback. Ook adviseert het een oefenrechtbank voor alle studenten verplicht te stellen.

De opleiding wordt verzorgd door goede en toegewijde docenten. Ook de studiebegeleiding is met name in het eerste jaar goed georganiseerd. De staf-studentratio is echter ongunstig te noemen. De opleiding is, mede dankzij het strak georganiseerde scriptietraject, goed studeerbaar.

Toetsing

Het panel constateert dat de toetsing binnen de bacheloropleiding Fiscaal Recht voldoet. Toetsing en toetsbeleid zijn in lijn met het universitaire beleid zoals dat is uitgewerkt in het Kader Toetsbeleid (2010). Toetsing in de bacheloropleiding kent enige mate van variatie: studenten maken met name schriftelijke tentamens. Ook schreef elke student in het verplichte curriculum voorafgaand aan de bachelorscriptie minimaal 1 paper en een essay. In het nieuwe curriculum is dit uitgebreid naar twee annotaties, een paper en een essay. Het panel beoordeelt dit als een erg beperkte toetsing van schriftelijke vaardigheden en adviseert om het aantal schrijfopdrachten te verhogen.

De examencommissie heeft, zo concludeert het panel, een duidelijk beeld van haar taken en verantwoordelijkheden. De bacheloropleiding heeft in de afgelopen periode voldoende aandacht gekregen van de examencommissie. Zowel de kwaliteit van reguliere toetsen als van bachelorscripties zijn door de toetscommissie beoordeeld.

Gerealiseerde eindkwalificaties

Het panel concludeert op basis van de bestudeerde eindwerken en van de gesprekken met studenten en alumni van de opleiding dat de studenten bij het afronden van hun bacheloropleiding Fiscaal Recht in voldoende mate de eindtermen van de opleidingen realiseren. De scripties zijn van voldoende niveau, maar een sterk metajuridisch perspectief ontbreekt in de bestudeerde eindwerken. Studenten zijn na de bacheloropleiding in staat om zonder hiaten door te stromen naar een juridische masteropleiding.

Het panel beoordeelt de Standaarden uit het Beoordelingskader voor de beperkte opleidingsbeoordeling als volgt:

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid

Standaard 1: Beoogde eindkwalificaties	voldoende
Standaard 2: Onderwijsleeromgeving	voldoende
Standaard 3: Toetsing	voldoende
Standaard 4: Gerealiseerde eindkwalificaties	voldoende
Algemeen eindoordeel	voldoende

Bacheloropleiding Fiscaal Recht

Standaard 1: Beoogde eindkwalificaties	voldoende
Standaard 2: Onderwijsleeromgeving	voldoende
Standaard 3: Toetsing	voldoende
Standaard 4: Gerealiseerde eindkwalificaties	voldoende
Algemeen eindoordeel	voldoende

De voorzitter en de secretaris van het panel verklaren hierbij dat alle panelleden kennis hebben genomen van dit rapport en instemmen met de hierin vastgestelde oordelen. Zij verklaren ook dat de beoordeling in onafhankelijkheid heeft plaatsgevonden.

Datum: 12/04/2018

Em. prof. mr. I.F. (Ige) Dekker

Drs. J. (José) van Zwieten

BEHANDELING VAN DE STANDAARDEN UIT HET BEOORDELINGSKADER VOOR DE BEPERKTE OPLEIDINGSBEOORDELING

De bacheloropleidingen Rechtsgeleerdheid en Fiscaal Recht van de Universiteit van Amsterdam worden verzorgd door het Amsterdam College of Law van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid. De faculteit organiseert veertien opleidingen. Tien daarvan zijn beoordeeld tijdens de clustervisitatie Rechtsgeleerdheid (2017-2018). Het Amsterdam College of Law biedt tot maart 2018 ook nog de bacheloropleiding Notarieel Recht aan; daarna komt deze te vervallen. De directeur van het College is tevens opleidingsdirecteur van de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid en daarmee verantwoordelijk voor de organisatie, de resultaten en de evaluatie van de opleiding. De bacheloropleiding Fiscaal Recht heeft een eigen opleidingsdirecteur, die tevens opleidingsdirecteur is van de masteropleiding Fiscaal Recht. Deze beide opleidingen hebben een gezamenlijke opleidingscommissie. De bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid heeft een eigen opleidingscommissie.

Het onderwijs in de faculteit wordt verzorgd door stafleden vanuit vijf afdelingen. Deze zijn alle vijf betrokken bij de bacheloropleidingen. Het fiscale onderwijs in de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid wordt verzorgd door de leerstoelgroep Belastingrecht, onderdeel van de afdeling Publiekrecht.

Standaard 1: Beoogde eindkwalificaties

De beoogde eindkwalificaties van de opleiding zijn wat betreft inhoud, niveau en oriëntatie geconcretiseerd en voldoen aan internationale eisen.

Toelichting:

De beoogde eindkwalificaties passen wat betreft niveau en oriëntatie (bachelor of master; hbo of wo) binnen het Nederlandse kwalificatieraamwerk. Ze sluiten bovendien aan bij de actuele eisen die in internationaal perspectief vanuit het beroepenveld en het vakgebied worden gesteld aan de inhoud van de opleiding. Voor zover van toepassing zijn de beoogde eindkwalificaties tevens in overeenstemming met relevante wet- en regelgeving.

Bevindingen

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid

De UvA beoogt met de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid studenten een academisch uitdagende juridische basisopleiding te bieden. Deze dient hen in staat te stellen een juridische masteropleiding te volgen en om daarmee te voldoen aan de civiel effect-eisen die voor de zogenoemde toga-beroepen worden gesteld aan juristen.

In de kritische reflectie van de opleiding staat beschreven dat zij zich ten eerste richt op de bestudering van het recht in een Europese en internationale context. Dit profiel krijgt gestalte in cursussen (zie Standaard 2), maar ook in het stimuleren van studenten om een periode in het buitenland te verblijven. Ten tweede hecht de opleiding veel waarde aan academische vorming. Kritisch denken en analyseren, metajuridica en de ontwikkeling van vaardigheden krijgen daarom veel aandacht. Tot slot wil de opleiding studenten al in een vroeg stadium de gelegenheid bieden kennis te maken met de rechtspraktijk en daarmee toepassingsgericht zijn. Dit krijgt onder meer gestalte in de Amsterdam Law Firm, waarin nominaal studerende studenten samenwerken aan juridische casuïstiek. Dit initiatief is een samenwerking met het Openbaar Ministerie, de rechtbank Amsterdam en advocatenkantoren in de regio.

Tijdens het bezoek heeft het panel met het opleidingsmanagement gesproken over de profilering van de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid. Hoewel duidelijk wordt dat alle drie de ambities (aandacht voor internationale context, nadruk op academische vorming en toepassingsgerichtheid) aandacht krijgen in het curriculum, is het panel van mening dat het realiseren van al deze ambities voor alle

studenten niet realistisch is. Het panel onderschrijft de waarde van de geformuleerde ambities, maar acht het aan te bevelen om expliciet te maken welke keuzes er gemaakt zijn in de prioriteit die elk van deze ambities krijgt voor de totale studentenpopulatie.

Bacheloropleiding Fiscaal Recht

De bacheloropleiding Fiscaal Recht van de UvA beoogt een academisch-uitdagende fiscaal juridische basisopleiding te zijn die studenten in staat stelt om aansluitend een fiscaal-juridische master te volgen. De combinatie van deze twee opleidingen biedt studenten kennis over de gehele breedte van het fiscaal-juridische domein. De bacheloropleiding Fiscaal Recht voldoet aan de materiële eisen die de Nederlandse Orde van Belastingadviseurs (NOB) stelt aan fiscaal-juridische universitaire bacheloropleidingen.

De opleiding dient studenten te introduceren in de belangrijkste fiscaalrechtelijke leerstukken, aldus de kritische reflectie. De nadruk ligt daarbij op kennis van en inzicht in het nationale fiscaalrechtelijke domein, maar conform de facultaire internationale profilering dienen studenten ook de invloed die internationale en Europeesrechtelijke ontwikkelingen hebben op het nationale fiscale recht te bestuderen. Evenals de bachelor Rechtsgeleerdheid hecht de opleiding veel waarde aan wetenschappelijke vorming en daarbij horende vaardigheden. Studenten dienen een kritisch analytische attitude te ontwikkelen en de samenhang te begrijpen tussen belastingrecht en andere onderdelen van het recht. Het panel acht dit profiel helder en herkenbaar.

Beide opleidingen

De algemene doelstelling en profilering van de opleidingen zijn geconcretiseerd in tien eindtermen die gericht zijn op:

- a. grondige kennis van en inzicht in het positieve recht;
- b. inzicht in de systematiek van en de samenhang tussen de verschillende onderdelen van het recht;
- c. een wetenschappelijke meta-attitude ten opzichte van het fenomeen recht door kennisneming van andere benaderwijzen dan de louter juridische;
- d. inzicht in de mate en wijze waarop het nationale recht in toenemende mate onderhevig is aan internationalisering.

De volledige lijst met eindtermen per opleiding is opgenomen in bijlage 3 van dit rapport.

Het panel heeft de eindtermen van de opleidingen bestudeerd in het licht van het domeinspecifiek referentiekader (zie bijlage 2). Zij stelt vast dat deze hier voldoende op aansluiten. Dit is in de kritische reflecties duidelijk gepresenteerd door middel van tabel 1, waarin de vereisten vanuit het domeinspecifiek referentiekader afgezet zijn tegen de eindtermen van de opleiding. Dezelfde vergelijking is in tabel 2 gemaakt met de Dublin-descriptoren voor bacheloropleidingen. Het panel concludeert uit deze vergelijkingen dat de eindtermen van de opleidingen wat betreft inhoud, niveau en oriëntatie in overeenstemming zijn met nationale en internationale eisen. Wel merkt het panel op dat de opleidingen, in lijn met hun aandacht voor internationalisering, in de eindtermen zouden kunnen specificeren welke mate van beheersing van het Engels van de afgestudeerden wordt verwacht.

Overwegingen

Het panel stelt vast dat de eindtermen van zowel de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid als die van de bacheloropleiding Fiscaal Recht van de Universiteit van Amsterdam voldoen aan de landelijk geformuleerde doelstellingen van deze opleidingen en in overeenstemming zijn met de Dublin-descriptoren voor bacheloropleidingen. Daarmee voldoen deze eindtermen qua inhoud, oriëntatie en niveau aan nationale en internationale eisen. Wel adviseert het panel de opleidingen aandacht aan Engelse taalvaardigheid te besteden in de eindtermen.

Voor de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid geldt dat het panel de geformuleerde profilering concreet en sterk vindt, maar dat het realiseren van alle ambities op het gebied van internationalisering, academische vorming en toepassingsgerichtheid bij de volledige

studentenpopulatie niet realistisch lijkt. Het panel geeft de opleiding ter overweging mee om haar prioritering hierin expliciet te maken. Het profiel van de bacheloropleiding Fiscaal Recht, met aandacht voor de invloed van internationale en Europeesrechtelijke ontwikkelingen op het nationale fiscale recht, acht het panel helder en herkenbaar.

Conclusie

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid: het panel beoordeelt Standaard 1 als 'voldoende'.

Bacheloropleiding Fiscaal Recht: het panel beoordeelt Standaard 1 als 'voldoende'.

Standaard 2: Onderwijsleeromgeving

Het programma, het personeel en de opleidingsspecifieke voorzieningen maken het voor de instromende studenten mogelijk de beoogde eindkwalificaties te realiseren.

Toelichting:

De inhoud en vormgeving van het programma stellen de toegelaten studenten in staat de beoogde eindkwalificaties te bereiken. De kwaliteit van het personeel en van de opleidingsspecifieke voorzieningen is daarbij essentieel. Programma, personeel en voorzieningen vormen een voor studenten samenhangende onderwijsleeromgeving.

Bevindingen

De bacheloropleidingen Rechtsgeleerdheid en Fiscaal Recht zijn driejarige programma's, waarin studenten 180 EC dienen te verwerven. De numerus fixus heeft in het verleden de instroom in de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid doen afnemen. Na het afschaffen daarvan in 2015-2016 is deze circa 550 studenten geworden. De bacheloropleiding Fiscaal Recht trekt jaarlijks ongeveer 50 studenten.

Vanaf het academisch jaar 2017-2018 zijn de programma's van beide opleidingen gewijzigd. Deze wijzigingen zijn verderop onder deze standaard nader toegelicht. Bij de beoordeling van de opleidingen heeft het panel zich in eerste instantie gericht op de curricula zoals die tot en met academisch jaar 2016-2017 golden. Tegelijkertijd heeft het de uitgewerkte plannen voor de gewijzigde curricula grondig bestudeerd, besproken en waar mogelijk betrokken in de overwegingen met betrekking tot de opleidingen.

Curriculum

De faculteit volgt met alle opleidingen het universitaire 884-model. Ieder semester bestaat uit drie blokken: twee van acht weken en een afsluitend blok van vier weken. Het panel heeft enige twijfels over de opbouw van het onderwijs- en tentamenrooster van 8, 8, en 4 weken per semester. Het betwijfelt of de korte periode van vier weken zich leent voor het adequaat inroosteren van vakken. Het vraagt het faculteitsbestuur in verband hiermee bijzondere aandacht te schenken aan de roostering van herkansingen.

Het programma van de beide bacheloropleidingen is in de eerste twee jaar van de opleidingen identiek. Een schematisch overzicht van de programma's is opgenomen in bijlage 4 van dit rapport.

Het curriculum van beide opleidingen bestaat in zowel jaar 1 als jaar 2 uit een mix van publiekrechtelijke, privaatrechtelijke en metajuridische vakken. In het tot en met augustus 2017 gehanteerde programma volgde de faculteit geen concentrisch model: vakken werden vanaf jaar 1 in beginsel op eindniveau aangeboden en getoetst. Vakken zijn wel op inhoudelijke gronden geordend in het curriculum, zodanig dat steeds de benodigde voorkennis is opgebouwd. Zowel voor strafrecht, privaatrecht als staats- en bestuursrecht geldt een opbouw van vakken die inspeelt op de nodige samenhang en opeenvolging van kennis binnen deze rechtsgebieden. In de kritische reflectie staat onder andere als voorbeeld vermeld hoe de vakken Bestuurs(proces)recht I en II uit het tweede jaar worden voorafgegaan door het verwante vak Constitutioneel recht in het eerste jaar. De

privaatrechtelijke vakken in de eerste twee jaren komen samen in het derde jaar in het integratievak Insolventierecht, waarin deze kennis geïntegreerd toegepast wordt op insolventievraagstukken. Tijdens het visitatiebezoek hebben docenten toegelicht hoe zij in dit vak de voorkennis uit eerdere privaatrechtelijke vakken kort herhalen om vervolgens verdiepende cursusinhoud aan de orde te stellen. Het panel is positief over deze aanpak en vindt het sterk hoe met dit vak de privaatrechtelijke lijn in de opleidingen integratief wordt afgesloten.

In het derde jaar hebben studenten Rechtsgeleerdheid veel keuzeruimte: het gehele vijfde semester (30 EC) is in te vullen met facultaire (juridische) minoren, studie in het buitenland of aan een andere faculteit in Nederland. De faculteit biedt minoren aan van 15 EC en 30 EC. Een overzicht van de beschikbare minoren is opgenomen in de kritische reflectie. Het betreft onder meer een Togaminor, een minor Law, Economics and Business en een minor Rechtswetenschappelijk Onderzoek. In de kritische reflectie is vermeld dat de meerderheid van de studenten Rechtsgeleerdheid de keuzeruimte invult met deze facultaire minoren.

Het panel is van oordeel dat het huidige curriculum Rechtsgeleerdheid een compleet overzicht op bachelorniveau biedt van het positieve recht en in voldoende mate aandacht besteedt aan metajuridica. De structuur tot september 2017, waarin rechtsgebieden direct op eindniveau worden onderwezen en getoetst, is wat het panel betreft geen optimale aanpak voor een bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid. Studenten zijn volgens het panel gebaat bij een meer geleidelijke opbouw van kennis in de verschillende rechtsgebieden. Het panel is daarom verheugd over het feit dat de curriculumwijziging voorziet in een aanpassing van deze structuur naar een concentrisch model.

Studenten Fiscaal Recht volgen in het derde jaar 36 EC fiscale vakken. Hun keuzeruimte is beperkt tot een gebonden keuze uit twee fiscale vakken: Loonheffingen of Successiewet. Het programma van het derde jaar bestaat verder nog uit 18 EC gezamenlijke vakken met de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid en uit een fiscale Bachelorscriptie (6 EC).

Het panel heeft het fiscale deel van het curriculum bestudeerd. De vakken vormen een samenhangend geheel en bieden een adequaat overzicht op bachelorniveau van het fiscaal recht. Wel is het panel van mening dat er in het programma vrij weinig aandacht is voor de omzetbelasting. Die heeft een plek in de inhoud en toetsing van het vak Introductie Belastingrecht 2. De omzetbelasting vormt een belangrijk onderdeel van het fiscale domein en zou daarom volgens het panel meer gewicht mogen hebben in het standaardprogramma. Dit bezwaar geldt in mindere mate voor de loonheffingen, waaraan aandacht wordt besteed in een keuzevak (waarbij een keuze moet worden gemaakt tussen loonheffingen en successierecht). Tot slot is het panel van oordeel dat het derde jaar erg laat is om kennis te maken met het fiscale domein. Het onderschrijft daarom de keuze om in het vernieuwde curriculum al vanaf het eerste jaar fiscale vakken een plek te geven in het programma van de bacheloropleiding Fiscaal Recht. Ook studenten geven in hun gesprek met het panel aan dat deze verandering wat hen betreft een zeer positieve ontwikkeling is voor de opleiding.

Academische vorming en vaardighedenlint

Het academisch karakter van de opleidingen is volgens het panel zichtbaar in beide opleidingen. De inhoudelijke verantwoordelijkheid voor vakken ligt bij hoogleraren of in enkele gevallen andere stafleden met een gecombineerde onderzoeks-onderwijsaanstelling. Ook in het studiemateriaal is duidelijk te zien dat in vakken aandacht wordt besteed aan academische reflectie en wetenschappelijk onderzoek in diverse juridische domeinen. Een aantal van de minoren die studenten Rechtsgeleerdheid in het derde jaar kunnen kiezen is nadrukkelijk gericht op verdere betrokkenheid bij wetenschappelijk onderzoek en verdieping van onderzoeksvaardigheden. Dit geldt met name voor de minor Rechtswetenschappelijk Onderzoek en de minor Mensenrechten in de moderne samenleving.

De beoogde academische vorming van studenten krijgt in het verplichte curriculum mede gestalte in het 'vaardighedenlint' dat in het curriculum is aangebracht. Dit lint bestaat uit vakken gericht op (onderzoeks)vaardigheden (Academische Vaardigheden, Theorie en Praktijk Onderzoeksmethoden)

en metajuridische vraagstukken (Rechtsfilosofie en Rechtstheorie), de bachelorscriptie en geselecteerde juridische vakken. De betreffende vaardigheden zijn schrijfvaardigheid, presentatievaardigheid, Engelse taalvaardigheid en onderzoeksvaardigheden. In de zeven juridische vakken die onderdeel uitmaken van het vaardighedenlint is extra aandacht voor één van deze vaardigheden. Studenten dienen in een opdracht de betreffende vaardigheid te demonstreren om het vak te halen. De faculteit heeft een coördinator aangewezen die verantwoordelijk is voor de vormgeving, organisatie en handhaving van het vaardighedenlint.

Het panel heeft zich tijdens het bezoek verdiept in het vaardighedenlint en hierover gesproken met studenten, docenten en de coördinator. Het panel vindt het positief dat op deze wijze bevorderd wordt dat het vaardigheidsonderwijs een duidelijke en integrale plek heeft in de programma's. Het blijkt zeer herkenbaar voor studenten en docenten. In een van de vakken leveren studenten bijvoorbeeld wekelijks een schrijfoopdracht in waarop tweewekelijks feedback wordt gegeven. Studenten merken wel op dat de meeste vaardigheidstoetsen slechts een beoordeling 'Aan Voorwaarden Voldaan' kennen. Zij hebben niet altijd de indruk erg te worden uitgedaagd in de ontwikkeling van de vaardigheden. Uit de toetsing van de opleiding blijkt ook dat presentaties en papers slechts bij enkele vakken uit het verplichte curriculum getoetst worden (zie Standaard 3). Zo weegt alleen bij de bachelorscriptie de presentatie mee in het eindcijfer en is Europees Recht het enige vak waarin studenten in het Engels schrijven. Het panel concludeert dat de ontwikkeling van academische vaardigheden de aandacht heeft van de opleidingen, maar dat het oefenen van schriftelijke vaardigheden door het schrijven van papers en het ontvangen van feedback hierop nog relatief beperkt is. Het panel meent dat de aandacht voor academische vaardigheden nog verdere versterking kan gebruiken om de beoogde profilering op het gebied van academische vorming goed gestalte te geven. Het panel pleit daarom voor meer opdrachten en meer feedback op vaardigheidsoopdrachten. Ook adviseert het een oefenrechtbank voor alle studenten verplicht te stellen.

Bachelorscriptie

De bachelorscriptie vormt de afsluiting van het vaardighedenlint en tevens van de opleiding als geheel. De faculteit heeft hiervoor een scriptietraject ontworpen dat in beide bacheloropleidingen wordt gehanteerd. Dit traject voorziet in een vaststaand tijdpad, gezamenlijke colleges, feedbackmomenten, tussentijdse beoordeling en een vast format voor de uiteindelijke beoordeling. Met dit scriptietraject beogen de opleidingen studenten goed toe te rusten voor de uitvoering van hun onderzoek en tegelijkertijd te voorkomen dat het schrijven van de scriptie onnodig lang duurt en daarmee voor studievertraging zorgt. Studenten melden zich individueel aan voor het scriptietraject en geven daarbij een voorkeur aan voor een onderwerp. Zij krijgen een begeleider toegewezen op basis van hun inhoudelijke voorkeur. De gezamenlijke scriptiebijeenkomsten gaan in op onderzoeksvaardigheden, waaronder het formuleren van een probleemstelling. Ook volgen studenten een workshop Bibliotheekgebruik. Verder worden studenten individueel begeleid bij het uitvoeren van hun onderzoek en het schrijven van de scriptie.

Er zijn in het scriptietraject vaste feedbackmomenten voorzien. Zo krijgen studenten feedback op een conceptversie van hun probleemstelling, onderzoeksopzet en voorlopige bronnenlijst. Nadat studenten een akkoord hebben gekregen op een volledige conceptversie van hun scriptie, nemen zij deel aan een mondelinge presentatie en verdediging. In een setting met beoordelaars en groepjes studenten presenteert iedere student in vijf minuten de scriptie, waarna er tien minuten tijd is voor vragen en verdediging. De presentatie kan het uiteindelijke cijfer voor de scriptie met 0,5 punt doen verhogen. Het panel heeft tijdens het bezoek gesproken met betrokkenen bij het scriptietraject en is positief over deze vernieuwing. Het traject is volgens het panel duidelijk van opzet en biedt studenten goede houvast in de planning en aanpak van hun scriptie. De coördinator ziet goed toe op de naleving van de scriptieprocedures door studenten en begeleiders.

Internationalisering

Een van de zaken waar de opleidingen zich mee willen profileren (zie Standaard 1) is de aandacht voor de internationalisering van het recht. Beide opleidingen hebben dan ook een eindterm die

gericht is op inzicht in de internationale dimensie van het recht. Die krijgt op een aantal manieren gestalte in de opleidingen. Zo vormen de verplichte vakken Internationaal Publiekrecht en Europees Recht een duidelijke invulling van deze eindterm. Ook in andere vakken is waar mogelijk een leerdoel geformuleerd waarin de relatie van het rechtsgebied met de internationale context wordt benoemd. Toetsmatrijzen waarborgen dat het betreffende leerdoel (zie ook Standaard 3) wordt getoetst.

Het vak Europees Recht wordt gedeeltelijk in het Engels gegeven en getoetst. Dit vak valt ook binnen het vaardighedenlint vanwege de aandacht voor Engelse taalvaardigheid. Verder is al het onderwijs in de opleidingen in het Nederlands. Studenten hebben de mogelijkheid om extracurriculair een cursus Legal English te volgen. Het panel vindt de mate waarin aandacht is voor Engelse taalvaardigheid in de opleidingen beperkt, zeker gezien feit dat internationalisering een speerpunt is voor de faculteit. Het vakgebied en de beroepspraktijk zijn in toenemende mate internationaal en hebben vaak Engels als voertaal. Studenten en alumni van de fiscale opleidingen benoemen de beperkte omvang van Engelstalig onderwijs in de opleiding ook als een gemis. Voor de opleiding Fiscaal Recht zou het te overwegen zijn om het vak Europees Belastingrecht of het vak Internationaal Belastingrecht in het Engels aan te bieden, zodat studenten beter voorbereid zijn op de internationale beroepspraktijk. Ook voor Rechtsgeleerdheid geeft het panel ter overweging mee om nog een vak in het Engels aan te bieden, zodat studenten meer gewend raken aan passief en actief Engels taalgebruik.

Ook een studieverblijf in het buitenland is een manier om internationalisering in de opleiding te realiseren. De faculteit heeft met partneruniversiteiten binnen en buiten Europa overeenkomsten die dergelijke uitwisseling faciliteren. Het International Office helpt studenten bij het organiseren hiervan. Volgens de kritische reflectie heeft in het academisch jaar 2015-2016 20% van de studenten in het buitenland gestudeerd. Dit is nog beneden de ambitie van de faculteit om in 2020 25-30% van de studenten in de bachelorfase buitenlandervaring op te laten doen.

Studenten Fiscaal Recht hebben de mogelijkheid van een buitenlands studieverblijf niet binnen het reguliere programma. Het panel heeft hiervoor begrip in het licht van de eisen die de NOB aan het programma van fiscale bacheloropleidingen stelt. Studenten Rechtsgeleerdheid die een periode in het buitenland willen studeren, kunnen dit in het vijfde semester doen. Het panel is positief over de diverse mogelijkheden die de opleiding Rechtsgeleerdheid biedt om in het buitenland te studeren. Een kanttekening die het panel daarbij plaatst, is dat de ruimte hiervoor dezelfde is als die voor minoren. Deze opzet kan studenten dwingen een prioritering aan te brengen in verdere scholing op terrein van internationalisering, onderzoek en rechtspraktijk.

Toepassingsgerichtheid

De beoogde toepassingsgerichtheid krijgt op een aantal manieren in de opleidingen haar uitwerking. Ten eerste geven docenten aan dat zij waar mogelijk casuïstiek in de vakken verwerken die studenten inzicht geeft in hoe het recht in de praktijk uitwerkt en beoefend wordt. Voorts is in de Togaminor een vak Oefenrechtbank opgenomen, waarin studenten pleitvaardigheden ontwikkelen. In beide opleidingen, maar met name bij de opleiding Fiscaal Recht, werken docenten die hun aanstelling combineren met een functie in de (fiscaal-)juridische praktijk en daardoor in hun onderwijs direct de relatie kunnen leggen tussen de theorie en de relevantie daarvan voor het beroepenveld.

Als belangrijkste invulling van de toepassingsgerichtheid brengt het faculteitsbestuur de Amsterdam Law Firm naar voren. Zoals eerder beschreven onder Standaard 1 werken studenten in dit virtuele advocatenkantoor onder begeleiding van professionele juristen samen aan juridische casus. Dit initiatief is een samenwerking met het Openbaar Ministerie, de rechtbank Amsterdam en advocatenkantoren in de regio. Studenten kunnen vanaf het tweede semester van het eerste jaar deelnemen aan de Amsterdam Law Firm. Ze dienen hiervoor minimaal een 6,5 als gemiddelde cijfer te hebben en nominaal te hebben gestudeerd. Deelname levert studenten 15 EC op, die ingezet kan worden in de keuzeruimte binnen de bachelor Rechtsgeleerdheid. Voor studenten Fiscaal Recht is deelname extracurriculair.

Het panel vindt de opzet van de Amsterdam Law Firm een zinvolle en aantrekkelijke mogelijkheid voor studenten om voorbereid te worden en zicht te krijgen op de juridische beroepspraktijk. Gezien het selectieve karakter ervan biedt de ALF echter niet voor de gehele studentenpopulatie de beoogde toepassingsgerichtheid. Ook geldt hier het punt dat het panel eerder maakte over buitenlandervaring: doordat deelname voor studenten Rechtsgeleerdheid invulling is van de keuzeruimte, gaat dit ten koste van mogelijkheden om buitenlandervaring of meer onderzoekservaring op te doen. Het in het nieuwe curriculum voorziene vak *Moot Court* is wederom een keuzevak (keuze uit drie vakken in semester twee, jaar twee) en voorziet daardoor ook niet in een opleidingsbrede borging van toepassingsgerichtheid.

Curriculumherziening

Vanaf september 2017-2018 is het nieuwe curriculum voor beide opleidingen in werking getreden. Er is gestart met de wijziging van het eerste jaar waarna de andere twee jaren per september 2018 zullen volgen. Bijlage 4 geeft een overzicht van de curriculumwijzigingen.

In een notitie die het panel voorafgaand aan het bezoek heeft ontvangen, heeft het faculteitsbestuur de belangrijkste beweegredenen achter de curriculumwijziging uiteengezet. Dit zijn er drie. Ten eerste is het voor het naleven van de afspraken die met de juridische beroepspraktijk zijn gemaakt in het Convenant Civiel Effect (2016) nodig het programma op een aantal punten aan te passen. Zo ontbrak er een inleiding bestuurs(proces)recht in jaar 1 en ontbraken er vakken die duidelijk als inleidend herkenbaar waren op het gebied van strafrecht en privaatrecht. Ten tweede is er de wens om nog meer aan te sluiten bij het facultair strategisch plan, waarin meer profilering op het vlak van de Europeanisering en de internationale context van het recht is beoogd. Tot slot is met de vernieuwing een algehele kwaliteitsslag in de opleidingen voorzien door meer ruimte te maken voor het wetenschappelijke karakter en de toepassingsgerichtheid van de opleidingen, en door de studentbetrokkenheid te verhogen.

De nieuwe programma's zijn concentrisch, met inleidende vakken per rechtsgebied in het eerste jaar en verdiepende vakken in het tweede en derde jaar die daarop voortbouwen. Dit is in lijn met de vereisten uit het Convenant Civiel Effect. Het panel vindt dit een goede ontwikkeling. Een concentrisch model is volgens het panel een adequate opbouw voor een juridische bacheloropleiding, waarmee studenten zich stapsgewijs het positief recht eigen maken. De oude programma's bevatten voldoende aandacht voor de verschillende rechtsgebieden en metajuridica, maar de nieuwe opbouw vormt volgens het panel een sterke verbetering die zorgt voor meer samenhang in en betere studeerbaarheid van de programma's.

Het curriculum van de bacheloropleiding Fiscaal Recht is zodanig aangepast dat studenten niet pas in het laatste stadium van hun opleiding in aanraking komen met het Fiscaal Recht. In het eerste jaar kunnen zij één fiscaal vak volgen, in het tweede jaar vijf. In het derde jaar volgen zij de resterende twee fiscale vakken en schrijven zij een fiscale thesis. Deze nieuwe volgorde van vakken is voor hen overigens niet verplicht: zij kunnen ervoor kiezen om de huidige geclusterde volgorde te hanteren met alle fiscale vakken in jaar drie. Het panel is zeer te spreken over deze wijziging. Die geeft de opleiding Fiscaal Recht een meer eigen karakter vanaf jaar één. Fiscale vakken in de eerdere jaren van hun opleiding zullen motiverend werken voor studenten die al vroeg in hun studie besluiten zich specifiek op dit domein te richten. Tegelijk is er voor studenten die pas later voor fiscaal recht kiezen, de mogelijkheid alle vakken in het laatste bachelorjaar te volgen.

Didactisch concept en werkvormen

In de kritische reflectie staat een aantal focuspunten vermeld met betrekking tot het onderwijs. Waar mogelijk is het onderwijs in de juridische opleidingen activerend en student-gecentreerd. Dit komt tot uiting in de toenemende nadruk op activerende werkvormen in de werkcolleges, bijvoorbeeld de bespreking van casussen en het bespreken van door studenten gemaakte opdrachten. Dit laatste geldt met name voor de vakken in het vaardighedenlint. De opleidingen hanteren over het algemeen hoorcolleges en werkcolleges voor elk vak. Daarnaast kunnen studenten een extra werkvorm volgen: dit kan een verdiepingscollege, casuscollege of overzichtscollege zijn.

Studenten gaven er in de gesprekken met het panel blijk van tevreden te zijn over de mate van interactie in de werkcolleges. Dit geldt des te meer voor degenen die aan zogenaamde Triple A-werkgroepen deelnemen. Deze werkgroepen zijn kleiner en beogen ambitieuze studenten tot een hoger niveau van verwerking van de stof uit te dagen. Om in aanmerking te komen voor dergelijke werkgroepen dienen studenten een motivatiebrief, cv en referentie in te dienen.

Studenten die de reguliere werkgroepen volgen, gaven aan dat de werkcolleges vaak slecht bezocht worden. Werkgroeponderwijs was (en deels is) niet verplicht; werkgroepen worden vaak na de eerste week al veel kleiner. Sommigen ervaren dit als positief, omdat daardoor met de kleinere resterende groep nog meer interactie en persoonlijke aandacht mogelijk is. Anderen vinden deze leegloop demotiverend werken. De ervaring van studenten en docenten is dat na het eerste jaar het collegebezoek verbetert.

Het panel heeft met docenten en het management verder gesproken over deze vrijblijvendheid van het werkgroeponderwijs. Het panel is van mening dat actieve deelname aan dergelijke colleges een belangrijk onderdeel vormt van de academische vorming van toekomstige juristen. De ontwikkeling van juridische vaardigheden vraagt om oefening en deze colleges zijn daarvoor bedoeld. Het panel geeft de opleidingen daarom ter overweging mee om de werkcolleges een meer verplichtend karakter te geven, bijvoorbeeld door deelname aan de werkgroepen als voorwaarde te stellen voor deelname aan het tentamen. Uit de gesprekken is gebleken dat het werkgroeponderwijs in het eerste semester inmiddels al verplicht is. Het panel vindt dit een positieve ontwikkeling die mogelijk doorgetrokken kan worden naar latere fasen van de opleidingen.

De faculteit heeft tevens *blended learning* tot speerpunt benoemd. In de bacheloropleidingen komt dit ten eerste tot uiting door het beschikbaar stellen van opnames van hoorcolleges via Blackboard. In het scriptietraject zijn enkele instructiecolleges in de vorm van weblectures ontwikkeld. Het panel is positief over het gebruik van *blended learning*, maar vindt dat terughoudendheid geboden is bij het beschikbaar stellen van hoorcolleges op Blackboard. Verder kennen vakken in het eerste jaar een digitaal werkboek. Hierin maken studenten ter voorbereiding op de colleges vragen over de stof van die week, waarmee zij basale kennis van de stof kunnen toetsen. Hun antwoorden leveren zij voorafgaand aan het college in bij de docent. Doordat modelantwoorden vaak beschikbaar zijn, kunnen de contacturen ingevuld worden met verdieping of (groepswijze) toepassing van de stof, in plaats van het bespreken van de kennisvragen. Op deze manier zijn deze colleges meer activerend. Studenten die in eerdere jaren ervaring hadden met het digitaal werkboek gaven in het gesprek met het panel aan dat de toegevoegde waarde ervan samenhangt met de mate van feedback en handhaving door docenten. Studenten die nu in het eerste jaar van hun opleiding zitten, geven aan dat het maken van de opgaven in het digitaal werkboek voorafgaand aan de colleges inmiddels in alle vakken gehandhaafd wordt en dat het werkboek daarmee de beoogde functie goed vervult.

Het panel concludeert dat de opleidingen een passende mix van werkvormen hanteren. Onder andere casuscolleges, vaardigheidsonderwijs en het digitaal werkboek zijn goede instrumenten om de ambities op het gebied van activerend onderwijs te realiseren. Het panel moedigt de opleidingen aan deze ontwikkeling verder door te zetten, waarbij een meer verplichtend karakter van de verschillende onderwijsvormen aan te bevelen is. Het panel wijst er wel op dat het raadzaam is terughoudend te zijn met het beschikbaar stellen van hoorcolleges op Blackboard. De ervaring leert dat het risico groot is dat een substantieel deel van de studenten het onderwijs in de hoorcolleges niet meer consequent wekelijks volgt en de stof daarmee niet optimaal voorbereidt en bestudeert gedurende de onderwijsperiode voor het desbetreffende vak. Tegen het beschikbaar stellen van hoorcolleges op Blackboard kort voor het tentamen bestaan dergelijke bezwaren niet.

Onderwijzend personeel

Het panel heeft kennisgenomen van de lijst in de kritische reflectie waarin de bij de opleidingen betrokken docenten zijn opgesomd. Het onderwijs in de opleidingen wordt verzorgd door een combinatie van vaste stafleden, docenten die hun aanstelling combineren met een baan in de

beroepspraktijk en junior docenten. Voor elk vak is een hoogleraar eindverantwoordelijk voor de inhoud en invulling. Het panel heeft geconstateerd dat de staf inhoudelijk goed gekwalificeerd is om het onderwijs van beide opleidingen te verzorgen. De didactische kwaliteit van docenten wordt gestimuleerd door de Basiskwalificatie Onderwijs (BKO) en de Seniorekwalificatie Onderwijs (SKO). 91,6% van de docenten beschikt over een BKO; op 1 na zijn alle resterende docenten bezig om hun BKO te behalen. 4 docenten hebben de SKO behaald. Het panel concludeert dat de docentkwaliteit in beide opleidingen aan de maat is.

Tijdens het bezoek heeft het panel met een selectie van docenten van beide opleidingen gesproken. Het panel was onder de indruk van het enthousiasme en de toewijding die zij ten opzichte van hun onderwijstaak toonden. De vele onderwijsvernieuwingen en de hoge staf-studentratio (1:43) maken wel dat de werkdruk aanzienlijk is. Desondanks maken de gespreksdeelnemers de indruk gedreven te zijn om de opleidingen verder te blijven ontwikkelen. Ook studenten prijzen het enthousiasme van hun docenten. In het gesprek met het faculteitsbestuur kwam naar voren dat een recente wijziging van het universitaire allocatiemodel maakt dat er komende periode extra middelen beschikbaar zijn voor het onderwijs. Dat is volgens het panel uiteraard een positieve ontwikkeling: de huidige ratio is ongunstig te noemen.

Voor de opleiding Fiscaal Recht geldt dat een aanzienlijk deel van de docenten een parttime aanstelling heeft, omdat zij hun werk als docent combineren met het werk in de fiscaal-juridische beroepspraktijk. Dit is volgens het panel niet ongebruikelijk in dit vakgebied, maar desondanks wel een aandachtspunt. Het maakt de beschikbaarheid van docenten beperkter en dat kan met name in een scriptietraject zorgen dat studenten langer op feedback moeten wachten.

Studeerbaarheid en studiebegeleiding

De rendementen van beide opleidingen zijn volgens het panel niet hoog te noemen. In het jaar 2015-2016 was er een grote groep studenten die in of aan het eind van jaar één uitviel (48%). Volgens het opleidingsmanagement had een relatief groot deel daarvan een bindend studieadvies gekregen. Een eenduidige verklaring voor de omvang daarvan valt volgens het faculteitsbestuur moeilijk te geven. Het percentage is in het opvolgende cohort volgens het faculteitsbestuur wel gedaald naar 26%. In de bijlage van de kritische reflectie is weergegeven dat circa 70% van de studenten die doorstromen naar het tweede jaar van de opleiding na 4 jaar een diploma heeft gehaald; dit geldt voor beide bacheloropleidingen. Het panel vermoedt dat de curriculumwijziging en het eerder beschreven scriptietraject een positieve bijdrage zullen leveren aan de studeerbaarheid en dus de rendementen van de opleidingen.

De studiebegeleiding binnen de bacheloropleidingen bestaat uit een breed palet aan voorzieningen. Het panel vindt dit een sterk punt van de opleidingen. De begeleiding begint al voor de start van de opleidingen: aspirant-studenten nemen verplicht deel aan UvA-Matching. Dit houdt in dat zij een dag onderwijs volgen, zelfstudie doen en vervolgens een toets maken over hun opgedane juridische kennis, taalvaardigheid en logisch redeneren. De uitslag hiervan levert een niet-bindend studiekeuzeadvies op.

Eerstejaars studenten zitten vervolgens in vaste jaargroepen. Studenten Fiscaal Recht hebben eigen jaargroepen. De jaargroepen hebben zowel een tutor als een mentor. De mentor is een ouderejaarsstudent die in het eerste semester informatie geeft en ervaringen deelt over de opleiding en studeren in het algemeen. Mentoren organiseren daarnaast sociale activiteiten om de onderlinge binding en de binding met de opleiding te versterken. Er zijn wekelijks mentoraatsbijeenkomsten en mentoren volgen na hun selectie een universitair georganiseerde training.

Tutoren zijn in de regel docenten uit eerstejaarsvakken. Zij adviseren studenten over keuzes in hun programma en zijn eerste aanspreekpunt bij eventuele studieproblemen. Er zijn zowel gezamenlijke als individuele contactmomenten in het eerste jaar. Na het eerste jaar hebben studenten geen jaargroep en vaste tutor meer, maar zijn er wel tutoren beschikbaar wanneer studenten willen overleggen over hun studieplanning.

Aanvullend op de genoemde begeleiding organiseren de opleidingen ook Toplunches. Dit zijn themabijeenkomsten waarbij studenten informatie krijgen of vragen kunnen stellen over bijvoorbeeld minoren, studeren in het buitenland of de masterkeuze.

Het nieuwe Education Service Centre is geopend aan het begin van het academisch jaar 2017-2018 bij de ingebruikname van het nieuwe gebouw van de faculteit op het Roeterseiland. Deze centrale ondersteuning voor studenten en stafleden beoogt een zichtbaar en toegankelijk informatiepunt te zijn. Tijdens het bezoek bleek de informatievoorziening naar studenten een punt van aandacht: veel studenten merkten in de gesprekken op dat er veel mogelijkheden en voorzieningen zijn binnen de opleidingen, maar dat de communicatie hierover niet altijd voldoende duidelijk is. Overigens geldt dit niet voor specifieke informatie over de fiscale opleidingen: studenten zijn zeer tevreden over de ondersteuning vanuit het secretariaat van Fiscaal Recht. De eerste ervaringen met het facultaire *Education Service Centre* zijn positief. Het panel hoopt dat dit bestendig wordt en dat daarmee de nodige verbetering gerealiseerd wordt in de informatievoorziening.

Overwegingen

Het panel heeft uit de stukken en de gesprekken geconcludeerd dat de bacheloropleidingen Rechtsgeleerdheid en Fiscaal Recht positieve ontwikkelingen doormaken. Het nieuwe concentrische curriculum maakt de programma's sterker en beter studeerbaar. Bovendien biedt het nieuwe curriculum studenten Fiscaal Recht al in een eerder stadium de gelegenheid om fiscale vakken te volgen. De inhoud van beide programma's biedt volgens het panel zowel in het oude als in het nieuwe curriculum een adequate basis in het positief recht en metajuridica. Bij Fiscaal Recht is het fiscale deel in het derde jaar van het programma adequaat, maar de aandacht voor omzetbelasting is volgens het panel beperkt.

Het panel is van oordeel dat het onderwijs in opzet voldoende activerend is, onder meer door het bespreken van casuïstiek en het gebruik van een digitaal werkboek. De vrijblijvendheid van het bezoeken van werkcolleges is volgens het panel echter een punt van zorg. Het niet volgen van werkgroeponderwijs beperkt de ontwikkeling van juridische vaardigheden bij studenten en zou volgens het panel ingeperkt moeten worden. Het panel adviseert verplichte deelname aan de werkcolleges te bevorderen.

In het algemeen ziet het panel van alle focuspunten van de opleidingen duidelijke elementen terug, maar zoals al in Standaard 1 is opgemerkt lijken de hoge ambities op het vlak van toepassingsgerichtheid, academische vorming en internationalisering niet voor alle studenten haalbaar in het curriculum. Er zijn verschillende mogelijkheden in de opleidingen om praktijkvaardigheden of internationale ervaring op te doen, maar deze zijn veelal selectief en/of facultatief. Toepassingsgerichtheid krijgt vooral aandacht in de selectieve Amsterdam Law Firm. Deze optie is net als studeren in het buitenland onderdeel van de keuzeruimte, waardoor keuzes voor het één andere zaken uit kan sluiten. Academische vaardigheden hebben een nadrukkelijke plek in het curriculum. Het vaardighedenlint is duidelijk georganiseerd, maar biedt volgens het panel nog steeds een vrij beperkte invulling van de oefening van de verschillende vaardigheden. Het panel pleit daarom voor meer opdrachten en feedback. Ook adviseert het een oefenrechtbank voor alle studenten verplicht te stellen.

De opleidingen worden verzorgd door goede en toegewijde docenten. Ook de studiebegeleiding is met name in het eerste jaar goed georganiseerd. De staf-studentratio is echter ongunstig te noemen. De opleidingen zijn, mede dankzij het strak georganiseerde scriptietraject, goed studeerbaar.

Conclusie

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid: het panel beoordeelt Standaard 2 als 'voldoende'.

Bacheloropleiding Fiscaal Recht: het panel beoordeelt Standaard 2 als 'voldoende'.

Standaard 3: Toetsing

De opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing.

Toelichting:

De toetsen en de beoordeling zijn valide, betrouwbaar en voor studenten inzichtelijk. De examencommissie van de opleiding borgt de kwaliteit van de tentaminering en examinering.

Bevindingen

De toetsing binnen de bacheloropleidingen Rechtsgeleerdheid en Fiscaal Recht volgt het universitaire toetsbeleid zoals is vastgelegd in het 'Kader toetsbeleid' (2010). Hierin staat beschreven dat toetsing dient aan te sluiten bij de leerdoelen van de betreffende cursus en bij de eindtermen van de opleiding. Bij het opstellen van schriftelijke tentamens dienen in elk geval twee docenten betrokken te zijn. Voor iedere cursus zijn toetsmatrijzen en beoordelingsrichtlijnen opgesteld. Binnen de Faculteit der Rechtsgeleerdheid vindt de toetsing plaats aan het einde van elk blok. Resultaten worden binnen 18 werkdagen bekend gemaakt (16 in het huidige academisch jaar, en volgens het faculteitsbestuur zal deze termijn vanaf 2018-2019 nog verder ingekort worden tot 14 werkdagen). Studenten kunnen hun toetsen inzien binnen zes weken nadat het resultaat van de toets bekend is gemaakt. Iedere cursus kent 1 herkansingsmoment.

Het panel is positief over het geformuleerde facultair toetsbeleid. Dit draagt bij aan een transparant, valide en betrouwbaar toetssysteem. Het is het panel wel opgevallen dat de implementatie ervan traag is verlopen: het beleidsdocument dateert uit 2010, terwijl veel van de beschreven maatregelen later zijn gerealiseerd binnen de faculteit. Zo is de differentiatie in niveaus binnen en tussen programma's (eerste, tweede en laatste jaar van een bacheloropleiding; masterniveau, researchmasterniveau; postgraduate niveau) nader uitgewerkt in 2016-2017 en zijn leerdoelen en toetsing op basis daarvan herzien. In reactie op een conceptversie van dit rapport heeft de faculteit het panel laten weten dat er al eerder sprake is geweest van niveaudifferentiatie. Het huidige concentrische model is vertraagd ingevoerd om nadere differentiatie te kunnen combineren met de introductie van het nieuwe bachelorcurriculum, waarvan de timing samenhangt met het nieuwe Convenant Civiel Effect (2016). Het panel stelt vast dat er momenteel een succesvol toetssysteem is geïmplementeerd in beide opleidingen.

Uit de gesprekken met het management, de staf en studenten van de opleidingen concludeert het panel dat het toetssysteem naar tevredenheid van de verschillende betrokkenen functioneert. Studenten zijn positief over de transparantie met betrekking tot de toetsing. Zij weten wat er van hen verwacht wordt en welke deadlines er gelden, ook binnen het scriptietraject (zie Standaard 2). Bewustzijn en kennis van toetsmaatregelen onder stafleden wordt gestimuleerd door middel van trainingen. Ook binnen de BKO- en SKO-trajecten komt het onderwerp toetsing aan de orde. Docenten gaven aan dat er aanvankelijk weerstand was onder stafleden tegen de werkzaamheden die volgen uit het systematische toetsbeleid. Deze weerstand is echter afgenomen: docenten gaven aan dat zij positieve ervaringen hebben met de maatregelen. Zo draagt het opstellen van toetsmatrijzen in hun beleving bij aan de kwaliteit van de toetsen die zij maken. Ook zorgt het toetssysteem voor meer samenhang binnen en tussen programma's. Het panel vond bevestiging van deze positieve houding ten opzichte van het toetsbeleid in de door hen bestudeerde beoordelingsformulieren van scripties. Deze waren over het algemeen zorgvuldig en grondig ingevuld door de betreffende beoordelaars. Het panel is tevreden met het brede draagvlak voor het facultaire toetsbeleid en ziet dit als indicator voor de groeiende kwaliteitscultuur binnen de faculteit.

De bacheloropleidingen kennen diverse toetsvormen. Bijlage III van de kritische reflectie geeft een overzicht van de gehanteerde toetsvormen per programmaonderdeel. De meeste vakken worden door middel van een schriftelijk tentamen getoetst. In het eerste jaar zijn dit vaak gecombineerde tentamens met meerkeuze opgaven en open vragen. Na het eerste jaar neemt het aantal toetsen met meerkeuzevragen af. Het vak Theorie en Praktijk Onderzoeksmethoden wordt getoetst door middel van een paper. Het panel vindt het positief dat studenten een paper dienen te schrijven in de opleiding, maar dat dit er slechts één was acht het panel minimaal. Ook ontvangen studenten nauwelijks feedback op hun paper, wat het leereffect van een dergelijke toetsvorm beperkt. In het

nieuwe curriculum bevat ook het tweedejaars vak Europese Rechtsgeschiedenis een paper en is het paper in het eerste jaar gewijzigd in twee annotaties. Studenten in de bacheloropleiding Fiscaal Recht schrijven tevens in hun derde jaar een essay binnen het gebonden keuzevak (Loonheffingen of Successiewet). De bachelorscriptie is in beide opleidingen uiteraard ook een schriftelijk werkstuk, waarbij de mondelinge presentatie meeweegt in het eindcijfer. Zoals beschreven onder Standaard 2 ontvangen studenten gedurende het scriptietraject wel feedback op hun schrijfvaardigheid.

De vakken die onderdeel zijn van het 'vaardighedenlint' kennen momenteel een afzonderlijke beoordeling van de betreffende vaardigheid (schrijfvaardigheid, presentatievaardigheid, onderzoeksvaardigheid of Engelse taalvaardigheid) en de vakinhoud. Met ingang van 2017-2018 zullen deze vakken integraal beoordeeld worden: beheersing van de vaardigheid en vakinhoudelijke kwaliteit vormen samen één eindcijfer. Het panel waarschuwt de opleidingen ervoor dat deze werkwijze kan leiden tot het onderschikt raken van de (beoordeling van) de vaardigheden. Docenten kunnen geneigd zijn vooral de vakinhoudelijke kwaliteit van een werk te betrekken in hun oordeel. Het panel raadt dan ook aan om zorg te dragen voor beoordelingsformulieren die waarborgen dat de beheersing van de vaardigheden voldoende gewicht krijgen in het integrale oordeel in deze vakken.

Examencommissie

De kwaliteit van toetsing binnen de bacheloropleidingen wordt gewaarborgd door de facultaire examencommissie. Deze heeft tien leden, waaronder één extern lid: een toetsdeskundige. De overige leden vertegenwoordigen de verschillende afdelingen binnen de faculteit. De examencommissie wordt juridisch en administratief ondersteund door een examenbureau (3,03 fte). De examencommissie vergadert tienmaal per jaar. Ook heeft de faculteit een eigen fraudecommissie en een toetscommissie. De fraudecommissie bestaat uit drie leden en draagt zorg voor de afhandeling van fraude- en plagiaatzaken die gemeld worden bij de examencommissie. De toetscommissie bestaat uit vijf leden, onder wie de voorzitter en het externe lid van de examencommissie. Zij beoordelen de kwaliteit van toetsen en van (steekproeven van) eindwerken; hierover rapporteren zij aan de examencommissie. De toetscommissie heeft het Kader Toetsbeleid vertaald in richtlijnen voor docenten. Ook beoordeelt zij regelmatig toetsen van cursussen. Dit doen zij door de leerdoelen van het betreffende vak te vergelijken met de toetsvorm, de toetsmatrijs en het ontwerp en de uitvoering van de toetsen. De toetscommissie communiceert haar bevindingen met de vakcoördinator en de opleidingsdirecteur.

Het panel heeft tijdens het bezoek gesproken met leden van de examencommissie, de fraudecommissie en de toetscommissie. Uit dit gesprek heeft het panel geconcludeerd dat de examencommissie een duidelijk beeld heeft van haar taken en verantwoordelijkheden en dat de leden hard werken om de kwaliteit van toetsing in de gehele faculteit te borgen. Een recent voorbeeld van het optreden van de examencommissie is haar rol bij de ingebruikname van drie zalen voor digitale toetsing: door haar ingrijpen is de opstelling van deze zalen gewijzigd, zodanig dat het voor studenten niet mogelijk is de schermen van medestudenten tijdens de toetsafname te lezen.

Tijdens het bezoek is het panel duidelijk geworden dat de examencommissie en de subcommissies waar het de bacheloropleidingen betreft controle hebben over alle aspecten van toetskwaliteit. De toetscommissie heeft de toetsen van alle bachelorkvakken en steekproeven van bachelorscripties van beide bacheloropleidingen beoordeeld. Ook de vakken in de minoren zijn bekeken.

Het panel is overtuigd van de goede intenties en de serieuze inzet van de examencommissie in het waarborgen van de toetskwaliteit. Het concludeert uit het gesprek met het Faculteitsbestuur dat toetsing hoog op de agenda staat en dat recente ontwikkelingen, zoals de centralisatie van de ondersteuning in het nieuwe Education Service Centre en de beschikbaarheid van additionele middelen, de Faculteit in staat zullen stellen om verder te investeren in de kwaliteit van toetsing.

Overwegingen

Het panel constateert dat de toetsing binnen de bacheloropleidingen Rechtsgeleerdheid en Fiscaal Recht voldoet. Toetsing en toetsbeleid zijn in lijn met het universitaire beleid zoals dat is uitgewerkt

in het Kader Toetsbeleid (2010). Toetsing in de bacheloropleidingen kent enige mate van variatie: studenten maken met name schriftelijke tentamens. Ook werd van elke student in het verplichte curriculum minimaal 1 paper voorafgaand aan de bachelorscriptie beoordeeld; studenten Fiscaal Recht schrijven tevens een essay. In het nieuwe curriculum Rechtsgeleerdheid is dit aantal uitgebreid naar twee annotaties en een paper. Het panel beoordeelt dit met name in de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid als een te beperkte toetsing van schriftelijke vaardigheden en adviseert om het aantal schrijfp opdrachten te verhogen.

De examencommissie heeft, zo concludeert het panel, een duidelijk beeld van haar taken en verantwoordelijkheden. De bacheloropleidingen hebben in de afgelopen periode voldoende aandacht gekregen van de examencommissie. Zowel de kwaliteit van reguliere toetsen als van bachelorscripties zijn door de toetscommissie beoordeeld.

Conclusie

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid: het panel beoordeelt Standaard 3 als 'voldoende'.

Bacheloropleiding Fiscaal Recht: het panel beoordeelt Standaard 3 als 'voldoende'.

Standaard 4: Gerealiseerde eindkwalificaties

De opleiding toont aan dat de beoogde eindkwalificaties worden gerealiseerd.

Toelichting:

Het gerealiseerde niveau blijkt uit de resultaten van tussentijdse en afsluitende toetsen, de eindwerken en de wijze waarop afgestudeerden in de praktijk of in een vervolgopleiding functioneren.

Bevindingen

Het panel heeft voorafgaand aan het bezoek vijftien bachelorscripties van de opleiding Rechtsgeleerdheid en tien bachelorscripties van de opleiding Fiscaal Recht bestudeerd, evenals de door de betreffende begeleiders ingevulde beoordelingsformulieren. De beoordelingsformulieren maken volgens het panel inzichtelijk welke kwaliteitseisen gesteld worden aan de scripties en in welke mate studenten daaraan hebben voldaan.

De door het panel bestudeerde bachelorscripties zijn van een niveau dat in voldoende mate aansluit bij hetgeen van afgestudeerde bachelorstudenten Rechtsgeleerdheid of Fiscaal Recht verwacht mag worden. Het panel merkt op dat studenten met name een positiefrechtelijke invulling geven aan hun scriptie. De ambitie om studenten ook metajuridische vaardigheden bij te brengen is in deze eindwerken niet goed terug te zien; studenten doen in de regel niet aan rechtsvergelijking in hun onderzoek, maar voeren voornamelijk een beschrijvende literatuurstudie uit. De gekozen aanpak wordt methodisch voldoende verantwoord.

In de kritische reflectie is vermeld dat studenten Rechtsgeleerdheid in de Nationale Studenten Enquête gemiddeld 3,8 (op een schaal van 1 tot 5) geven op de vraag in welke mate de opleiding voorbereidt op een vervolgopleiding. Het panel concludeert, ook op basis van de gesprekken met studenten die doorgestroomd zijn naar een juridische masteropleiding aan de UvA, dat de opleiding studenten hier in voldoende mate op voorbereidt.

Studenten Fiscaal Recht geven in de Nationale Studenten Enquête gemiddeld 3,6 (op een schaal van 1 tot 5) op de vraag in welke mate de opleiding voorbereidt op een vervolgopleiding. In het gesprek met studenten die zijn doorgestroomd naar de masteropleiding Fiscaal Recht van de UvA gaven deze aan dat zij liever in de bacheloropleiding al meer fiscaal juridische vakken hadden gehad, maar zij vermelden geen concrete hiaten ter voorbereiding op de masteropleiding. Het panel concludeert dat de bacheloropleiding Fiscaal Recht studenten in voldoende mate voorbereidt op een vervolgopleiding.

De voorbereiding op de arbeidsmarkt krijgt van studenten van beide opleidingen in de NSE een 2,8. Het panel herkent de verklaring die door de opleiding wordt gegeven voor deze lagere beoordeling: het perspectief van de academische bacheloropleiding op de arbeidsmarkt is in het algemeen beperkt.

Overwegingen

Het panel concludeert op basis van de bestudeerde eindwerken en van de gesprekken met studenten en alumni van de opleidingen dat de studenten bij het afronden van hun bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid of Fiscaal Recht in voldoende mate de eindtermen van de opleidingen realiseren. De scripties zijn van voldoende niveau, maar een sterk metajuridisch perspectief ontbreekt in de bestudeerde eindwerken. Studenten zijn na de bacheloropleiding in staat om zonder hiaten door te stromen naar een juridische masteropleiding.

Conclusie

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid: het panel beoordeelt Standaard 4 als 'voldoende'.

Bacheloropleiding Fiscaal Recht: het panel beoordeelt Standaard 4 als 'voldoende'.

ALGEMEEN EINDOORDEEL

Het panel heeft bij zijn bezoek aan de Faculteit der Rechtsgeleerdheid aan de Universiteit van Amsterdam opleidingen in transitie aangetroffen. Veel onderwerpen betreffende het curriculum van de bacheloropleidingen Rechtsgeleerdheid en Fiscaal Recht zijn onlangs opgepakt, bijvoorbeeld met betrekking tot de opbouw van het onderwijsprogramma, de studierementen, de informatievoorziening en de ontwikkeling van academische vaardigheden. Het panel stelt vast dat het lang heeft geduurd voordat de faculteit verbeteringen heeft doorgevoerd naar aanleiding van de vorige visitatie. In zijn gesprekken met het faculteitsbestuur en de docenten heeft het panel echter duidelijk het vertrouwen gekregen dat de faculteit er op dit moment alles aan doet om de opleidingen met een nieuw elan op de verschillende onderdelen aanzienlijk te versterken. De faculteit heeft daarbij inmiddels al belangrijke vorderingen gemaakt. Het panel steunt de faculteit in haar streven om het onderwijs verder te intensiveren.

De bacheloropleidingen Rechtsgeleerdheid en Fiscaal Recht van de UvA zijn beide adequate juridische opleidingen die in hun opzet voldoen aan nationale eisen. De opleidingen profileren zich met een nadruk op academische vorming, internationalisering en toepassingsgerichtheid. Alle drie de elementen komen terug in de programma's, maar het panel acht het niet realistisch dat deze speerpunten in gelijke mate gerealiseerd kunnen worden in de programma's en acht nadere prioritering daarom wenselijk. Het onderwijs bestaat uit passende werkvormen, maar zou een meer verplichtend karakter mogen hebben om zo te garanderen dat alle studenten genoeg oefening hebben in juridische en academische vaardigheden. De curriculumwijziging die vanaf 2017-2018 voor beide opleidingen in werking is getreden, is volgens het panel een positieve ontwikkeling. Het concentrische programma is samenhangend en geeft studenten Fiscaal Recht al eerder in de opleiding de mogelijkheid om fiscale vakken te volgen. Het onderwijs wordt verzorgd door betrokken en vakinhoudelijk goede docenten. Ook is de staf-studentratio ongunstig te noemen. Er is veel studiebegeleiding en het scriptietraject biedt studenten goede houvast. De toetsing is adequaat, maar het aantal schrijfopdrachten te beperkt. De Examencommissie heeft voor de bacheloropleidingen goede stappen gezet in het toezien op de toetskwaliteit en het waarborgen van de eindtermen van de opleidingen. Uit de eindwerken van studenten en hun prestaties in vervolgoopleidingen blijkt dat zij de beoogde eindtermen in voldoende mate realiseren.

Conclusie

Het panel beoordeelt de *bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid* als 'voldoende'.

Het panel beoordeelt de *bacheloropleiding Fiscaal Recht* als 'voldoende'.

BIJLAGEN

BIJLAGE 1: CURRICULA VITAE VAN DE PANELLEDEN

Em. prof. mr. I.F. (Ige) Dekker (voorzitter) is emeritus hoogleraar Internationaal Institutioneel Recht aan de Universiteit Utrecht. Na zijn afstuderen in 1974 vervulde hij diverse functies aan de Rijksuniversiteit Groningen, de Vrije Universiteit Amsterdam, Universiteit Twente en Universiteit Utrecht. Hij heeft ervaring als onderwijsdirecteur bij de Universiteit Twente en de Universiteit Utrecht en was in Utrecht zes jaar lang hoofd van het departement Rechtsgeleerdheid. Sinds zijn pensionering in 2015 heeft hij (tijdelijke) advies- en bestuurlijke functies bij de Universiteit Utrecht en de Open Universiteit. Zijn vakgebied is het internationaal en Europees recht, met een bijzondere belangstelling voor het recht van internationale organisaties, het internationaal oorlogsrecht, het internationaal investeringsrecht en de theoretische grondslagen van het internationale recht. Hij publiceerde over de juridische betekenis van structureel geweld, de Europese Unie als rechtseenheid, de aansprakelijkheid van internationale organisaties, het internationale misdrijf van agressie, de internationale rechtspraak over internationale organisaties en recente ontwikkelingen in het investeringsrecht.

Prof. dr. mr. P.P.T. (Paul) Bovend'Eert (vice-voorzitter) studeerde Nederlands recht aan de Katholieke Universiteit Nijmegen, waar hij in 1988 promoveerde. In 1999 werd hij hoogleraar Staatsrecht aan diezelfde instelling, inmiddels de Radboud Universiteit. Hij doceert in de masteropleiding Politiek en Parlement (Faculteit der Letteren) en aan de Academie voor de Wetgeving in Den Haag. Van 1995 tot 2001 en van 2008 tot 2010 was hij vice-decaan en van 2010 tot 2014 decaan Onderwijs van de Nijmeegse Faculteit der Rechtsgeleerdheid. In zijn wetenschappelijk onderzoek ligt een sterke nadruk op vraagstukken van institutioneel staatsrecht, meer in het bijzonder betreffende de regering, het parlement en het parlementaire stelsel, de rechterlijke organisatie en de constitutionele positie van de Koning. Hij heeft diverse onderzoeksprojecten uitgevoerd over het proces van wetgeving in het Nederlandse parlement en in het *US Congress*. In 2017 maakt hij deel uit van een door de ministerraad ingestelde adviescommissie betreffende ontwikkelingen rond het inkomen van de Koning. Hij publiceert veelvuldig. Van zijn hand is onder meer het handboek *Inleiding Constitutioneel recht* verschenen.

Prof. dr. mr. A.L.B. (Aurelia) Colombi Ciacchi studeerde aan de universiteiten van Triëst (Italië) en Kiel (Duitsland). Ze promoveerde in 1998 aan de universiteiten van Triëst en Bergamo (Italië) en in 2004 aan Bucerius Law School (Duitsland). Sindsdien is ze als onderzoeker aan diverse internationale universiteiten verbonden geweest, waaronder die in Rome, Kiel, Bremen en Oxford. Sinds 2010 is ze hoogleraar Law and Governance aan de Rijksuniversiteit Groningen, waar ze tot 2016 academisch directeur was van het Groningen Centre for Law and Governance. Haar onderzoek richt zich op Europees recht, rechtsvergelijking en de doorwerking van fundamentele rechten in het Europese privaatrecht. Van haar hand zijn vele publicaties verschenen in boeken en internationale vaktijdschriften. Aurelia Colombi Ciacchi is hoofdredacteur van het vaktijdschrift *European Journal of Comparative Law and Governance*.

Dr. mr. W.H.F.M. (Wouter) Cortenraad studeerde Rechten aan de University of Toronto (Canada) en Maastricht University, waar hij in 1999 promoveerde. Hij heeft gewerkt als bedrijfsjurist bij Shell Internationale Petroleum Maatschappij B.V. in Den Haag (1991-1995) en als advocaat bij Allen & Overy LLP in Amsterdam (1995-2000). In 2000 werd Wouter Cortenraad benoemd tot rechter, aanvankelijk voor de Rechtbank Utrecht en sinds 2005 voor het Gerechtshof Amsterdam, vanaf 2009 in de rang van senior raadsheer. In deze functies behandelt en behandelde hij uiteenlopende zaken op het gebied van het consumentenrecht, het arbeidsrecht, het burgerlijk recht en het handelsrecht, met inbegrip van het financiële recht. Naast zijn reguliere werkzaamheden treedt Cortenraad regelmatig op als arbiter in nationale en internationale arbitrages onder auspiciën van het Nederlands Arbitrage Instituut te Rotterdam.

Prof. dr. P.H.J. (Peter) Essers werd na zijn studie Fiscale Economie (adjunct-)inspecteur van 's Rijksbelastingen bij het Ministerie van Financiën in Den Haag. In 1984 werd hij universitair docent Belastingrecht aan Tilburg University, waar hij in 1989 promoveerde. Hij werd in 1991 benoemd tot

hoogleraar Belastingrecht aan Tilburg University. Sinds dat jaar is hij ook voorzitter van de vakgroep Belastingrecht van Tilburg Law School. Van 1998 tot 2012 was hij decaan van de Rechtenfaculteit van Tilburg University. Hij was namens het CDA Lid van de Eerste Kamer (2003-2015), waar hij tevens voorzitter van de commissie Financiën was. Hij is voorzitter van het Academic Committee of European Association of Tax Law Professors en lid van het Executive Committee van deze organisatie. Sinds mei 2017 is hij voorzitter van de Vereniging voor Belastingwetenschap.

Em. prof. dr. mr. G.E. (Gerrit) van Maanen is emeritus en honorair hoogleraar Privaatrecht aan Maastricht University. Hij studeerde Nederlands recht en wijsbegeerte aan de Rijksuniversiteit Groningen waar hij in 1986 promoveerde. In 1989 werd hij benoemd tot hoogleraar Privaatrecht aan Maastricht University. Hij is gedurende vele jaren nauw betrokken geweest bij de ontwikkeling en evaluatie van het onderwijs in de Juridische Faculteit, als voorzitter van de opleidingscommissie Nederlands Recht en later als opleidingsdirecteur. Gerrit van Maanen is gespecialiseerd in het privaatrecht, in het bijzonder het eigendomsrecht, onrechtmatige daad en overheidsaansprakelijkheid. Van 2002 tot 2011 was hij hoofdredacteur van *Het Nederlands Tijdschrift voor Burgerlijk Recht*. Momenteel is hij werkzaam als raadsheer-plaatsvervanger in het Gerechtshof Den Bosch en als onafhankelijk adviseur voor verschillende organisaties.

Em. prof. dr. mr. T.A. (Theo) de Roos is emeritus hoogleraar Strafrecht aan Tilburg University. Hij studeerde Rechten aan de Vrije Universiteit in Amsterdam. Na zijn afstuderen in 1972 werkte hij als docent Recht bij de Sociale Academie De Horst in Driebergen. Theo de Roos promoveerde in 1987 aan de Rijksuniversiteit Utrecht. Van 1977 tot 2010 werkte hij als advocaat bij De Roos & Pen advocaten in Amsterdam. Daarnaast was hij hoogleraar Strafrecht, van 1990 tot 1997 aan de Rijksuniversiteit Limburg, van 1997 tot 2005 aan de Universiteit Leiden en van 2005 tot zijn pensionering in 2013 aan de Universiteit van Tilburg. Sinds 2013 is hij raadsheer-plaatsvervanger in het Gerechtshof Den Bosch. Ook doceert hij aan de beroepsopleiding van de Nederlandse orde van advocaten, de Academie voor de Rechtspraak, het Studiecentrum Rechtspleging en OSR Juridische Opleidingen en is hij actief in diverse commissies op het gebied van recht en rechtspraak.

Prof. dr. mr. P. (Peggy) Valcke is als hoogleraar verbonden aan de KU Leuven en als gastdocent aan Tilburg University. Voorheen was ze verbonden aan het European University Institute (EUI) in Florence (Italië) en gastdocent aan de Central European University in Boedapest (Hongarije). Ze werkt bij het Leuven Centre for IT & IP Law (CiTiP) van de KU Leuven. Peggy Valcke is gespecialiseerd in en doet onderzoek op het gebied van de juridische aspecten van ICT- en media-innovatie. Ze maakt onderdeel uit van diverse projectgroepen, wetenschappelijke commissies en adviesraden en treedt regelmatig op als expert voor organisaties als de Europese Commissie, de Raad van Europa, Google, de Duitse Media Concentration Commission en publieke organisaties en autoriteiten in België. Momenteel is professor Valcke assessor voor de Belgische Mededingingsautoriteit en lid van de Algemene Kamer van de Vlaamse Regulator voor de Media.

V.A. (Veerle) van Waarde LLB is masterstudent Nederlands recht, specialisatie Staats- en Bestuursrecht, aan Maastricht University. Zij behaalde aan dezelfde instelling haar bachelordiploma European Law School. Veerle van Waarde was actief in verschillende studieverenigingen en werd in 2015 verkozen tot lid van de Faculteitsraad Rechtsgeleerdheid. Momenteel is ze actief als student-assistent en lid van de opleidingscommissie Rechtsgeleerdheid.

BIJLAGE 2: DOMEINSPECIFIEK REFERENTIEKADER

Inleiding

Voor u ligt het herziene Domeinspecifiek Referentiekader Rechtsgeleerdheid. Dit kader schetst de uitgangspunten van waaruit opleidingen invulling geven aan hun curricula. Het geeft aan wat mag worden verwacht van de inhoud en het niveau van opleidingen, wat opleidingen beogen te bereiken en wat de maatschappij derhalve kan verwachten van een afgestudeerde bachelor- en masterjurist. Het kader is nadrukkelijk geschreven voor de wetenschappelijke bachelor- en masteropleidingen, die op basis van door hun zelf gekozen eindkwalificaties tot de Visitatiegroep Rechtsgeleerdheid behoren of, in het kader van een zogenaamde Toets nieuwe opleiding, willen gaan behoren.

Het kader geeft geen uitputtende lijst aan van rechtsgebieden of juridische relevante aandachtsgebieden waartoe die opleidingen zich zouden moeten beperken. Evenmin rangordes, antwoorden op methodologische discussies of de wijze waarop een opleiding invulling geeft aan beroepseisen. Elke opleiding geeft zelf aan waar zij denkt te staan op die grote rechtsgeleerde wereldkaart. Formeel doet zij dat in de onderwijs- en examenregeling, materieel in de documenten die aan visitatiecommissies worden aangeboden bij het verzoek tot beoordeling van een opleiding ten behoeve van accreditatie.

Wat wel wordt aangetroffen is een blauwdruk van hetgeen de wetenschap en maatschappij mag verwachten van een afgestudeerde, academisch opgeleide jurist - en dus van een juridische opleiding - in termen van kennis, attitude en vaardigheden. Dat het kader is herzien betekent geenszins dat de onder het oude kader aangeboden opleidingen niet meer van deze tijd zouden zijn. In tegendeel, ook het vorige kader droeg de opleidingen al op om open te staan voor nieuwe ontwikkelingen zoals de mondialisering van de maatschappij en de informatisering van de samenleving. Nadrukkelijker dan voorheen zijn in dit kader de kennis, attitude en vaardigheden die met hedendaagse ontwikkelingen samenhangen omschreven en worden opleidingen uitgedaagd daar in hun doestellingen en eindkwalificaties ook blij van te geven.

Het Disciplineoverleg Rechtsgeleerdheid denkt met dit Domeinspecifiek Referentiekader enerzijds de visitatiecommissies die de komende jaren opleidingsbeoordelingen moeten uitvoeren binnen de Visitatiegroep een adequate basis te hebben aangereikt om die beoordeling te kunnen uitvoeren. Anderzijds geeft het de noodzakelijke ruimte om een eigen, zo men wil onderscheidend, gezicht te geven aan de afzonderlijke opleidingen die in deze breed samengestelde Visitatiegroep worden aangeboden.

Utrecht, december 2015

Namens disciplineoverleg Raad van Decanen Rechtsgeleerdheid,

Prof. mr. A.M. Hol,
voorzitter

Totstandkoming

Op 18 december 2015 heeft het disciplineoverlegorgaan Raad van Decanen Rechtsgeleerdheid (RDR) dit domeinspecifiek referentiekader vastgesteld, ten behoeve van opleidingsbeoordelingen van de Visitatiegroep WO Rechtsgeleerdheid. Het betreft een gezamenlijk kader domeinspecifieke eisen voor alle rechtsgeleerde bachelor- en masteropleidingen die de juridische faculteiten van de Nederlandse universiteiten aanbieden. Voorliggend domeinspecifiek referentiekader vervangt het referentiekader dat in december 2009 door de toenmalige Raad van Decanen Rechtsgeleerdheid is vastgesteld.

Onder opleiding wordt hierna uitsluitend verstaan: een opleiding die is opgenomen in het Centraal Register Opleidingen Hoger Onderwijs (CROHO). Waar hierna over 'jurist' wordt gesproken, wordt bedoeld op de academisch opgeleide juristen, tenzij anders vermeld.

1. Rechtswetenschappelijke opleidingen en beroepen in maatschappelijke context

Rechtsgeleerde bachelor- en masteropleidingen hebben tot doel disciplinebekwame en maatschappelijk betrokken juristen op te leiden en te vormen, met een kritische, academische geest, die in staat zijn zelfstandig probleemsituaties te ontleden teneinde een oplossing te formuleren. Daartoe moeten zij analytisch, kritisch evaluatief, maar ook synthetisch kunnen denken. Het wetenschappelijk niveau en de maatschappelijke relevantie van de opleiding moeten zijn gegarandeerd. Communicatieve vaardigheden, informatievaardigheden en onderzoeksvaardigheden hebben nadrukkelijk een plaats in de opleidingen, waarbij voldoende aandacht is voor actuele ontwikkelingen in relatie tot hun maatschappelijke achtergrond. De academische opleiding tot jurist dient als het ware "in context" te worden beschouwd.

De relatie tussen het recht en de samenleving verandert voortdurend. De samenleving is pluriform en kent een mondiale oriëntatie, waardoor zij almaar complexer wordt. Die ontwikkeling geldt ook voor het recht. Het recht bestaat al lang niet meer alleen uit Nederlandse wetgeving en rechtspraak, maar ontstaat evenzeer in interactie met internationale en Europese regelgeving en rechtspraak, via beleidsregels, aanbevelingen, convenanten, zelfregulering, Europese harmonisatie, beïnvloeding door rechtsvergelijking, enzovoorts. Burgers zijn mondig, het aantal rechtsregels blijft groeien en de samenleving is sterk gejuridiseerd. Europese integratie en mondialisering maken Europees recht, internationaal recht steeds belangrijker. De informatiemaatschappij van de 21e eeuw en haar juridische problemen, maar ook de verwachtingen die de samenleving heeft ten aanzien van het recht, trekken zich steeds minder aan van landsgrenzen, terwijl aan de andere kant de traditionele grenzen in juridische en maatschappelijke zin opnieuw aan belang winnen. Een afgestudeerd jurist moet, in welke context hij of zij ook komt te werken, daarom steeds vaker alert zijn op rechtssystemen en rechtsculturen van andere landen.

Binnen de visitatiegroep Rechtsgeleerdheid worden opleidingen aangeboden die voorzien in de vraag naar academisch breed geschoolde juristen, generalisten, in het bijzonder voor de eerstelijns advisering en beleidsvoorbereiding en overigens op een veelheid aan plaatsen op de arbeidsmarkt. Daarnaast zijn er gespecialiseerde masteropleidingen die voorzien in afgestudeerden die zich kunnen ontwikkelen tot academisch geschoolde specialisten en die zich op hun terrein kunnen meten met hun academische beroepsgenoten waar ook ter wereld. En tot slot zijn er opleidingen juist meer zijn gericht op verbreding van het rechtsgebied waarover de opleiding zich uitstrekt.

Juristen werken in uiteenlopende functies en rollen. Er zijn meer juristen werkzaam buiten de traditionele juridische (toga)beroepen dan daarbinnen. De juridische opleidingen bereiden voor op deze traditionele beroepen, maar evenzeer op een veelheid aan andere werkzaamheden waarvoor academische attitude, kritische analyse, schrijf- en spreekvaardigheid vereist zijn en juridische deskundigheid gewenst is. De juridische opleidingen richten zich daarom niet alleen op de beroepsvereisten voor advocatuur, rechterlijke macht, fiscaliteit en notariaat, de zogenaamde togaberoepen, ook al vormen de beroepsvereisten de kern van bepaalde opleidingen. Alle opleidingen streven een goede afstemming na met de arbeidsmarkt door het onderhouden van contacten met het afnemend beroepenveld. Dat gebeurt onder meer via contacten met

beroepsorganisaties en werkgevers, door middel adviesraden, met alumni, met gastdocenten, stages en loopbaanoriëntatie. Daarnaast moet een bachelorjurist voor wat betreft onderzoeks)vaardigheden voldoende zijn toegerust om in beginsel te kunnen worden toegelaten tot een rechtsgeleerde (onderzoeks)master en een masterjurist tot een promotietraject, ook al kiest slechts een heel klein deel van de afgestudeerden voor een carrière als onderzoeker.

In de ruim tien jaar dat de bachelor-masterstructuur bestaat heeft zich geen nadrukkelijk beroepsperspectief voor de academisch opgeleide bachelorjurist ontwikkeld en bestaat er geen duidelijk identificeerbare arbeidsmarkt voor afgestudeerden met uitsluitend een academische bacheloropleiding (LL.B). Veel afgestudeerde bachelors werken in een juridisch relevante omgeving, maar daaruit is vooralsnog geen vertaalslag te maken die noodzaakt tot specifieke beroepsvaardigheidseisen voor een bacheloropleiding. De arbeidsmarkt voor academisch opgeleide juristen geeft nog steeds de voorkeur aan juristen met een afgeronde masteropleiding. Veruit de meeste studenten in de universitaire juridische opleidingen kiezen er daarom voor om na een bacheloropleiding ook een masteropleiding af te ronden. Niet alleen vanwege het verruimde arbeidsmarktperspectief, maar ook omdat het een wettelijke eis is voor de toegang tot de togaberoepen.

Ook bacheloropleidingen streven er niettemin naar om studenten voor te bereiden op hun toekomstig bestaan als jurist. Dat kan door die beroepspraktijk herkenbaar te doen zijn in de inhoud en de samenstelling van het onderwijsprogramma, maar ook via extracurriculaire activiteiten en loopbaanvoorbereiding.

Een 'jurist' is met de komst van juridische HBO-opleidingen niet meer als vanzelfsprekend iemand met een universitair getuigschrift dat kwalificeert voor de traditionele juridische beroepen (zittende en staande magistratuur; advocatuur; notariaat, belastingadviseur); een meester in de rechten (mr.).

Hoewel ook de juristen met een HBO-opleiding de titel Bachelor of Laws (LL.B) mogen voeren, is er een duidelijk verschil tussen de HBO-opleidingen en de academische rechtswetenschappelijke opleidingen. Het onderscheidend kenmerk is dat in wetenschappelijke (juridische) opleidingen de fundamentele worden gelegd voor het eigen maken van de methode van rechtswetenschappelijk onderzoek, zoals tot uiting gebracht in de eindkwalificaties van de opleidingen. Dit komt vooral naar voren in de inhoud van het programma, de diepgang en de wijze waarop het recht wordt benaderd. De academische bachelor- en masteropleidingen richten zich op het opleiden van juristen die onafhankelijk en kritisch hebben leren denken, die niet alleen antwoorden op vragen leren vinden, maar evenzeer vragen blijven stellen bij de antwoorden. De toegang tot de traditionele togaberoepen is wettelijk geregeld en vereist zowel een academische bachelorgraad (LL.B) als de graad Master of Laws (LL.M).¹

De LL.M-jurist zal in Nederland – en met name in de uitoefening van genoemde togaberoepen - in de meeste gevallen de equivalente titel meester in de rechten (mr.) voeren.

2. Mogelijkheden tot (inter)nationale vergelijking

Zowel buiten als binnen Europa worden rechtswetenschappelijke opleidingen gekenmerkt door hun zeer uiteenlopende inbedding en structuur, grote verschillen in toelating en studieduur. Daarnaast kennen alle landen afzonderlijke regelgeving ten aanzien van de toegang voor afgestudeerde juristen tot de advocatuur, rechterlijke macht, fiscaliteit en notariaat, welke van invloed is op de oriëntatie en het beoogde eindniveau. Curricula van opleidingen kunnen uiteraard worden vergeleken, maar een serieuze internationale benchmark van doelstellingen, niveau en oriëntatie van rechtswetenschappelijke opleidingen is vooralsnog niet mogelijk.

¹ Bij Koninklijk besluit van 18 september 2008 (Stb. 2008, 383) de beroepsvereisten voor advocatuur en rechterlijke macht, en notaris gewijzigd in verband met de gelijkstelling in het kader van de vereisten voor toetreding tot gereguleerde juridische beroepen, van de aan een hogeschool verkregen graad Bachelor, bij afronding van de opleiding HBO-rechten met een schakelprogramma, met de aan een universiteit verkregen graad Bachelor op het gebied van het recht. Het schakelprogramma omvat onderwijseenheden op het gebied van recht die worden aangeboden door een universiteit of de Open Universiteit met een totale studielast van ten minste 60 studiepunten.

De Duitse benchmarkorganisatie CHE staat niet open voor buitenlandse rechtenopleidingen, terwijl dat al wel is gedaan ten aanzien andere disciplines.² Ook het EU-project Tuning Sectoral Framework for Social Sciences leidde niet tot een geharmoniseerde set van eindkwalificaties van en voor juridische opleidingen.³ Er zijn enkele nationale buitenlandse benchmarks van juridische opleidingen beschikbaar, zoals de Benchmarks for Law in Groot-Brittannië, waarin de vereiste kennis, vaardigheden en attitude van bachelors en masters zijn vastgelegd voor visitatie en accreditatie van de opleidingen aldaar.⁴ Bovendien is de bruikbaarheid hiervan voor continentaal-Europese opleidingen beperkt vanwege de grote verschillen tussen de rechtssystemen van Common Law en Civil Law.

De Bologna- en Lissabonakkoorden hebben zeker op de inhoud van het juridisch onderwijs in de EU een harmoniserend effect gehad. In het kader van de toetreding tot de EU hebben nieuwe EU-lidstaten hun opleidingen vaak al op de bachelor-masterstructuur gebaseerd, de oude lidstaten zijn nog doende om hun onderwijssystemen te hervormen en te harmoniseren. Daarbij wordt soms gekozen voor oplossingen die juist de onderlinge vergelijkbaarheid weer bemoeilijken, zoals bijvoorbeeld in Duitsland, dat zich juist naar een gevarieerder opleidingsaanbod door ontwikkelt.⁵ Dit alles leidt tot de conclusie dat een serieuze internationale vergelijking van doelstellingen, niveau en oriëntatie van rechtswetenschappelijke opleidingen vooralsnog niet mogelijk is of in ieder geval niet zinvol is.

Voor wat betreft de vergelijking van opleidingen op nationaal niveau kan worden vastgesteld dat tussen de juridische faculteiten in Nederland veel informatie-uitwisseling en afstemming plaatsvindt, onder andere over onderwijsvernieuwingen, onderzoek, de interpretaties van accreditaties en de invulling van de beroepsvereisten. Er is geregeld landelijk overleg tussen de decanen in de RDR; afgeleid daarvan komen zo nodig de portefeuillehouders onderwijs en de directeurs bedrijfsvoering bij elkaar om onderwijsgerelateerde, organisatorische en financiële onderwerpen te bespreken en ervaringen en gegevens uit te wisselen. Ten slotte vindt er regelmatig landelijk overleg en afstemming plaats op ambtelijk niveau in het Landelijk Overleg Beleidsmedewerkers. De RDR en de afzonderlijke faculteiten doen bovendien hun voordeel met de *good practices* die visitatiepanels constateren en waarvan zij in de beoordelingsrapportages aan de NVAO verslag doen. De RDR is in gesprek met vertegenwoordigers van het divers samengestelde, afnemende beroepenveld. Zo overlegt de RDR met de Raad voor de Rechtspraak en de Nederlandse Orde van Advocaten om ter precisering van de toepasselijke wettelijke bepalingen een standaard vast te stellen voor het 'civiel effect' van juridische opleidingen. Dat gebeurt in de vorm van een convenant.

Er kan derhalve worden gesteld dat enige vorm van nationale *benchmarking* plaatsvindt, doorgaans in een informele sfeer, behalve daar waar het nationale onderwijsvisitaties betreft en de beperkingen met betrekking tot voornoemd convenant. In dat kader voert het discipline-overleg ook formele taken uit.

3. Beroepsvereisten

Bij en krachtens de wet is de toegang tot de rechterlijke macht, de advocatuur en het notariaat geregeld. In de praktijk betekent dit dat er eisen worden gesteld aan de inrichting van bachelor- en masteropleidingen die moeten voorzien in toelating tot vervolgoopleidingen die opleiden voor functies in de rechterlijke macht, de advocatuur, het notariaat en de fiscaliteit.

² Gemeinnütziges Centrum für Hochschulentwicklung: www.che.de.

³ Uit het eindrapport van 2012: 'Consequently, even the proto list of the competences required by students and future practitioners of law are still at this stage no more than embryonic.' Tuning Sectoral Framework for Social Sciences – Final Report, 2008, blz. 45. Zie verder de landenoverzichten in annex 4 behorende bij het rapport (<http://tuningacademy.org/sqf-social-sciences/?lang=en>).

⁴ Er is een herziene versie in concept verschenen: Subject Benchmark Statement Law: Draft for Consultation March 2015 (<http://www.qaa.ac.uk/en/Publications/Documents/SBS-consultation-Law-15.pdf>).

⁵ Neue Wege in der Juristenausbildung, Essen, 2010, http://www.stifterverband.info/wissenschaft_und_hochschule/lehre/juristenausbildung/.

De opleidingen die voor voorbereiding op de vervolgoopleidingen kiezen, maken dat in hun onderwijs- en examenregeling duidelijk door daarin de wettelijke beroepsvereisten en de nadere precisering ervan in het convenant, als hiervoor beschreven, nadrukkelijk op te nemen. De examencommissies van deze opleidingen zullen daartoe specifieke verklaringen afgeven, op basis waarvan de vervolgoopleidingen kunnen bepalen of een opleiding aan bedoelde eisen voldoet.

4. Eindkwalificaties van de bachelor- en masteropleidingen

Op basis van nationale en relevante internationale vergelijkingen van eindkwalificaties bij vergelijkbare opleidingen en in een poging een maximale aansluiting te realiseren op het - zeer diverse - beroepenveld, maakt iedere rechtswetenschappelijke opleiding keuzes bij het opstellen van de eindkwalificaties. Deze maken deel uit van de Onderwijs- en Examenregeling (OER) van een afzonderlijke opleiding. Binnen deze eindkwalificaties komen ten minste drie categorieën aan de orde.

A. Kennis en inzicht

De afgestudeerde jurist beheerst de juridische kernleerstukken van het rechtsgebied of de rechtsgebieden waarop de opleiding zich oriënteert. Dat geldt zowel voor de materiële en formele, als voor de historische en theoretische aspecten ervan.

Parate kennis alleen is echter niet voldoende. Opleidingen streven daarom naar het ontwikkelen van 'werkelijk inzicht in het recht' bij hun studenten, in een academische omgeving waarin de 'waaromvragen' kunnen bloeien. Dat betekent dat naast de vorenbedoelde vakinhoudelijke kennis, methoden worden gedoceerd waarmee de nieuwste relevante ontwikkelingen en veranderingen kunnen worden bijgehouden. Inzicht in verschillen tussen grote juridische families (zoals tussen *common* en *civil law*), in de historische en filosofische ontwikkeling van het recht en voor zover de aard van de opleiding dit vereist of toelaat, in de methode van rechtsvergelijking, kunnen worden geïntegreerd in het onderwijs. De afgestudeerde jurist moet aldus in staat zijn om permanent zijn juridische kennis te actualiseren en zich eventueel op nieuwe terreinen te specialiseren.

B. Academische en juridische vaardigheden

Het voorgaande veronderstelt een groeiende nadruk op het verwerven van academische en juridische vaardigheden: (een leven lang) leren en het verwerven van een internationale attitude. Het veronderstelt ook dat de afgestudeerde jurist in staat is te reflecteren op het recht en maatschappelijke vraagstukken kan vertalen naar de taal die het recht hanteert om die vragen op te lossen. Tijdens de opleiding wordt de student gestimuleerd te zoeken naar vragen en problemen én naar antwoorden en oplossingen; hij wordt in staat gesteld een analytisch vermogen te ontwikkelen en hij leert kritisch te denken, te schrijven en te presenteren.

Daarbij is het vermogen om een juridische casus te kunnen formuleren en op te lossen essentieel. De afgestudeerde jurist dient daarvoor in staat te zijn op adequate wijze de relevante feiten te kunnen verzamelen, te verwerken en te waarderen en de rechtsregels daarop toe te passen. Van de jurist wordt verwacht dat hij een maatschappelijk probleem juridisch kan duiden en mogelijke handelingsrichtingen weet te schetsen.

Een jurist moet bovendien in staat zijn juridische kennis en een juridisch oordeel schriftelijk en mondeling aan vakgenoten, maar ook in andere professionele omgevingen over te dragen. Daarmee staat de taal als werkinstrument van de jurist centraal. Een correcte, goede en heldere mondelinge en schriftelijke beheersing van de Nederlandse taal (of van de Engelse taal indien de voertaal van de opleiding (deels) Engelstalig is) is onontbeerlijk. Daarbij dienen studenten tijdens hun opleiding, indien dit voor die opleiding relevant is, gelegenheid te krijgen kennis op te doen van de Engelse juridische terminologie in de huidige maatschappelijke context.

C. Academisch burgerschap / attitude

Tijdens de opleiding moet de aankomend jurist zich de rechtscultuur of de rechtsculturen eigen maken. Hij moet een beroepsethische houding ontwikkelen en zich ervan bewust zijn in welke

maatschappelijke context het recht functioneert en wat, in samenhang daarmee, zijn maatschappelijke verantwoordelijkheid is. Het onderwijs en de onderwijsomgeving zijn de student hierbij behulpzaam. Het is belangrijk dat het onderwijs zodanig is ingericht dat maatschappelijke interesse wordt gestimuleerd en dat een natuurlijke belangstelling wordt gewekt voor juridische vraagstukken en het juridisch denken, evenals voor de functie van het recht in de samenleving.

5. Eindniveau

Opleidingen dienen op transparante wijze aan te geven hoe studenten in staat worden gesteld het eindniveau te bereiken én op welke wijze studenten kunnen aantonen dat zij het eindniveau hebben bereikt. Daarvoor wordt de basis in de eerste plaats gevormd door de toetsresultaten, werkstukken en presentaties.

Voor de juridische bacheloropleidingen geldt dat het bereikte eindniveau ook wordt weerspiegeld in een bachelorscriptie, bachelorthesis of eindwerkstuk, de benaming doet er niet toe. Het beantwoorden van een rechtsvraag met behulp van erkende rechtswetenschappelijke methoden en het verslag van het uitvoeren van het onderzoek dat daaraan ten grondslag ligt vormen daarvan de kern.

De bachelorthesis - of een andere vorm van eindwerkstuk - heeft niet als doel aan te tonen dat alle eindkwalificaties van de bacheloropleiding zijn behaald. Belangrijke vaardigheden als mondelinge vaardigheden worden daarmee bijvoorbeeld niet getoetst, evenals het inzicht in alle voor de bacheloropleiding relevante rechtsgebieden. Daarnaast speelt ook het gegeven dat in de meeste juridische bacheloropleidingen slechts een relatief gering aantal studiepunten beschikbaar is voor het eindwerkstuk. In de juridische bacheloropleidingen staat doorgaans het opdoen van onderzoeksvaardigheden, in de vorm methoden- en techniekenvakken, niet centraal. Het opdoen van onderzoeksvaardigheden is onderdeel van de algemene academische vorming van juristen en gebeurt vooral bij de behandeling van de afzonderlijke rechtsgebieden. Het staat opleidingen bovendien vrij om accenten aan te brengen die de eigen kleur van een opleiding weergeven. Die kleur zal dan ook tot uitdrukking komen in het eindwerkstuk.

Voor de masterthesis geldt hetzelfde, met het verschil dat het verder ontwikkelen van onderzoeksvaardigheden in de masteropleiding doorgaans een belangrijkere plaats inneemt, alleen al vanwege het feit dat het behalen van iedere juridische master in principe toegang geeft tot een promotietraject. Daarnaast worden er naast de reguliere masteropleidingen ook gespecialiseerde onderzoeksmasters aangeboden, waarin juist het opdoen van onderzoeksvaardigheden centraal staat. Bovendien wordt de ook voor de overige academische beroepspraktijk noodzakelijke verdieping pas in de masterfase bereikt. Dit komt onder andere tot uitdrukking in de plaatsing van de masterthesis in het curriculum, het doorgaans grotere aantal studiepunten dat in de master is ingeruimd voor het eindwerkstuk en de inhoudelijke eisen die daaraan worden gesteld.

6. Algemene kenmerken en doelstellingen van de bachelor- en masteropleidingen

Hierboven is reeds aangegeven dat het opleidingspalet breed is, zowel in aantal, in de gekozen specialisaties als in kleur. Dat neemt niet weg dat juridische opleidingen gemeenschappelijke kenmerken hebben – en moeten hebben. Deze kenmerken hoeven niet bij elke opleiding in dezelfde mate aanwezig te zijn, maar ze moeten in de kern van iedere juridische opleiding wel enige weerklank vinden. Hoe opleidingen dat concreet doen, ligt vast in de Onderwijs- en Examenregeling (OER) van een opleiding.

In rechtswetenschappelijke bacheloropleidingen staan de volgende kenmerken centraal:

- a. de maatschappelijke functie van het recht;
- b. de kernbegrippen van de voornaamste rechtsgebieden binnen het recht: het privaatrecht, het staatsrecht, het bestuursrecht, het strafrecht, het Europees recht, het internationaal recht en, voor fiscale en notariële opleidingen, het belastingrecht;
- c. het recht als samenhangend systeem;

d. de theoretische grondslagen en de historische ontwikkeling van het recht en, voor fiscale en notariële opleidingen, de economische aspecten van het recht.

In rechtswetenschappelijke masteropleidingen wordt de kennis van één of meerdere rechtsgebieden of specifieke onderwerpen daarbinnen, verder verdiept. Centrale kenmerken zijn:

e. de maatschappelijke functie van het (rechts)gebied dat door de opleiding wordt bestreken, de grenzen alsook de betrekkelijkheid ervan;

f. verdieping of verbreding van de kernbegrippen van één of meerdere rechtsgebieden (het privaatrecht, het staatsrecht, het bestuursrecht, het belastingrecht, het strafrecht, het Europees recht en het internationaal recht);

g. de plaats van het bestreken rechtsgebied in het samenhangend systeem van het recht;

h. de theoretische grondslagen en de historische ontwikkeling van het rechtsgebied en, voor fiscale en notariële opleidingen, economische aspecten van het recht.

Met academische juridische opleidingen wordt voorts beoogd:

i. het verwerven van kennis van en inzicht in het recht, waarbij het recht wordt beschouwd mede in zijn Europese, internationale en rechtsvergelijkende context;

j. te reflecteren op de grenzen van het recht, alsook de betrekkelijkheid ervan;

k. het verwerven van academische en juridische vaardigheden. Daaronder wordt in dit kader verstaan:

1. het vermogen om als een academicus over het recht na te denken;

2. het vermogen om met vakgenoten en met niet-juristen vanuit de opgedane kennis en het verkregen inzicht te communiceren, gebruikmakend van een analytische houding en uitstekende spreek- en schrijfvaardigheden;

3. het vermogen tot het toepassen van een relevant wetenschappelijk instrumentarium;

4. het vermogen om deel te nemen aan het wetenschappelijk debat;

5. het vermogen om kennis te vergaren, te waarderen, te verwerken en toe te passen;

6. het vermogen om specifieke kennis op het gebied van het recht toe te passen in een bredere wetenschappelijke, historische, filosofische, ethische en maatschappelijk-culturele context;

7. het vermogen om kritisch te kunnen omgaan met rechtsregels en rechtspraak en daarbij nieuwe oplossingen te zoeken en te vinden;

8. het vermogen om nieuwe ontwikkelingen en nieuwe rechtsgebieden bij te houden en te exploreren;

9. het vermogen om te gaan met de toenemende mondialisering, Europeanisering en internationalisering van het recht.

l. het ontwikkelen van academisch burgerschap dat besef inhoudt van een beroepsethische houding en bewustwording van de maatschappelijke context waarin het recht functioneert, alsmede de maatschappelijke verantwoordelijkheid die hiermee ontstaat voor de academisch opgeleide jurist.

BIJLAGE 3: BEOOGDE EINDKWALIFICATIES

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid:

Doel van de opleiding Rechtsgeleerdheid en eindtermen OER 2015-2016:

1. Met de bacheloropleiding wordt beoogd:
 - a. grondige kennis, vaardigheid en inzicht op het gebied van rechtsgeleerdheid, en het bereiken van de eindkwalificaties genoemd in de navolgende leden.
 - b. academische vorming, waaronder het verwerven van academische vaardigheden (zoals argumenteren, schrijf-, spreek- en onderzoeksvaardigheden, op juiste wijze citeren en vermelden van bronnen), het leren zelfstandig en creatief complexe problemen oplossen, kritisch reflecteren.

2. De afgestudeerde van de opleiding heeft:
 - a. grondige kennis van en inzicht in de belangrijkste leerstukken en problemen van het Staatsrecht alsmede de systematiek daarvan;
 - b. grondige kennis van en inzicht in de belangrijkste leerstukken en problemen van het Privaatrecht, met inbegrip van het burgerlijk procesrecht en de systematiek daarvan;
 - c. grondige kennis van en inzicht in de belangrijkste leerstukken en problemen van het Strafrecht, met inbegrip van het strafprocesrecht en de systematiek daarvan;
 - d. grondige kennis van en inzicht in de belangrijkste leerstukken en problemen van het Bestuursrecht, met inbegrip van het bestuursprocesrecht alsmede de systematiek daarvan;
 - e. grondige kennis van en inzicht in de belangrijkste leerstukken en problemen van het Internationaal Publiekrecht alsmede de systematiek daarvan;
 - f. grondige kennis van en inzicht in de belangrijkste leerstukken en problemen van het Europees recht alsmede de systematiek daarvan;
 - g. inzicht in het feit dat de juridische benadering van 'het recht' slechts een van de benaderingen is naast rechtseconomische, rechtssociologische, rechtsfilosofische en rechtshistorische invalshoeken/perspectieven van waaruit het recht kan worden benaderd, verklaard en beoordeeld;
 - h. inzicht in de maatschappelijke, rechtsfilosofische en rechtshistorische context waarin het recht zich ontwikkelt en manifesteert (hieronder valt ook de ethiek van het recht);
 - i. inzicht in de mate en wijze waarop het nationale recht in toenemende mate onderhevig is aan internationalisering, i.e. beïnvloed dan wel direct gereguleerd wordt door Europese en internationale regelgeving;
 - j. inzicht in de samenhang tussen de verschillende onderdelen van het recht en het vermogen vast te stellen welke onderdelen van het recht c.q. rechtsgebieden in een concrete nieuwe situatie relevant zijn en deze daarop toe te passen.

Bacheloropleiding Fiscaal Recht:

Doel van de opleiding Fiscaal Recht en eindtermen:

1. Met de bacheloropleiding wordt beoogd:
 - a. kennis, vaardigheid en inzicht op het gebied van Fiscaal Recht, en het bereiken van de eindkwalificaties genoemd in de navolgende leden.
 - b. academische vorming, waaronder het verwerven van academische vaardigheden (zoals argumenteren, schrijf-, spreek- en onderzoeksvaardigheden, op juistwijze citeren en vermelden van bronnen), het leren zelfstandig en creatief complexe problemen oplossen, kritisch reflecteren.

2. De afgestudeerde van de opleiding heeft:
 - a. grondige kennis van en inzicht in de belangrijkste leerstukken en problemen van het Staatsrecht alsmede de systematiek daarvan;
 - b. grondige kennis van en inzicht in de belangrijkste leerstukken en problemen van het Privaatrecht, en de systematiek daarvan;
 - c. grondige kennis van en inzicht in de belangrijkste leerstukken en problemen van het Strafrecht, en de systematiek daarvan;

- d. grondige kennis van en inzicht in de belangrijkste leerstukken en problemen van het Europees recht alsmede de systematiek daarvan;
 - e. grondige kennis van en inzicht in de belangrijkste leerstukken en problemen van het (Fiscale) Bestuursrecht, met inbegrip van het bestuursprocesrecht alsmede de systematiek daarvan;
 - f. grondige kennis van en inzicht in de belangrijkste leerstukken en problemen van het (Internationale en Europese) Belastingrecht alsmede de systematiek daarvan;
 - g. inzicht in het feit dat de juridische benadering van 'het recht' slechts een van de benaderingen is naast rechtseconomische, rechtssociologische, rechtsfilosofische en rechtshistorische invalshoeken/perspectieven van waaruit het recht kan worden benaderd, verklaard en beoordeeld;
 - h. inzicht in de maatschappelijke, rechtsfilosofische en rechtshistorische context waarin het recht zich ontwikkelt en manifesteert (hieronder valt ook de ethiek van het recht);
 - i. inzicht in de mate en wijze waarop het nationale recht in toenemende mate onderhevig is aan internationalisering, i.e. beïnvloed dan wel direct gereguleerd wordt door Europese en internationale regelgeving;
- 1 Zie Onderwijs- en Examenregeling.
- j. inzicht in de samenhang tussen de verschillende onderdelen van het recht, en het vermogen vast te stellen welke onderdelen van het recht c.q. rechtsgebieden in een concrete nieuwe situatie relevant zijn en deze daarop toe te passen.

BIJLAGE 4: OVERZICHT VAN DE PROGRAMMA'S

Bacheloropleiding Rechtsgeleerheid:

JAAR 1

Semester 1	Blok 1	Blok 2	Blok 3
	Inleiding in de rechtswetenschap (9 EC)	Aansprakelijkheidsrecht (6 EC)	Contractenrecht (9 EC)
	Academische Vaardigheden (3 EC)	Constitutioneel Recht (6 EC)	Europees Recht (9 EC)
Semester 2	Blok 1	Blok 2	Blok 3
	(vervolg) Contractenrecht (9 EC)	Europese Rechtsgeschiedenis (6 EC)	Theorie en Praktijk Onderzoeksmethoden (6 EC)
	(vervolg) Europees Recht (9 EC)	Straf(proces)recht I (6 EC)	

JAAR 2

Semester 1	Blok 1	Blok 2	Blok 3
	Goederenrecht (6 EC)	Straf(proces)recht II - Materieel	Bestuur(proces)recht I (3 EC)
	Straf(proces)recht II – Formeel (6 EC)	Nationaal en internationaal burgerlijk procesrecht (6 EC)	Internationaal Publiekrecht (9 EC)
Semester 2	Blok 1	Blok 2	Blok 3
	(vervolg) Internationaal Publiekrecht (9 EC)	(vervolg) Bestuurs(proces)recht II (12 EC)	Personen-, Familie- en Erfrecht: nationaal en IPR (6 EC)
	Bestuurs(proces)recht II (12 EC)	Fundamentele rechten (6 EC)	

JAAR 3

Semester 1	Blok 1	Blok 2	Blok 3
Keuzeruimte¹			
Minor Arbeid, risico en regulering	Arbeidsrecht (6 EC)	Arbeid, Risico en Risicomanagement (6 EC)	Nieuwe Risico's en Regulering (3 EC)
Minor Gebiedsontwikkeling: aanbestedings- en omgevingsrecht	Aanbestedingsrecht en Bouwrecht, inleiding (6 EC)	Omgevingsrecht, inleiding (6 EC)	Oefenrechtbank in de minor Gebiedsontwikkeling (3 EC)
Minor Law, economics and business	<i>Law & Business I: Regulation</i> (6 EC)	<i>Law & Business II: Business Strategy</i> (6 EC)	<i>Law & Business III: Corporate Finance</i> (3 EC)
	<i>Law & Economics I: Economic Theory and the Law</i> (6 EC)	<i>Law & Economics II: Empirical Legal Studies</i> (6 EC)	<i>Law & Economics III: Paper in Law and Economics</i> (3 EC)
Minor Mensenrechten in de moderne samenleving	Mensenrechten en Democratie (6 EC)	Mensenrechten en Multiculturaliteit (6 EC)	Mensenrechten en Veiligheid (3 EC)
Minor Practicum Internationaal recht	Practicum Internationaal Recht (15 EC)	(vervolg) Practicum Internationaal Recht (15 EC)	(vervolg) Practicum Internationaal Recht (15 EC)
Minor Rechtswetenschappelijk onderzoek	Wetenschap en Recht (6 EC)	Project Rechtswetenschappelijk Onderzoek (9 EC)	(vervolg) Project Rechtswetenschappelijk Onderzoek (9 EC)
	Duaal Onderzoek: lerend werken, werkend leren (24 EC)	(vervolg) Duaal Onderzoek: lerend werken, werkend leren (24 EC)	(vervolg) Duaal Onderzoek: lerend werken, werkend leren (24 EC)
Togaminor	Juridische Togaberoepen: een inleiding (6 EC)	Oefenrechtbank Bestuursrecht (6 EC)	Juridische Togaberoepen: integriteit (3 EC)
	Rechtsstaat en Beroepsethiek I (6 EC)	Oefenrechtbank Privaatrecht (6 EC)	Rechtsstaat en Beroepsethiek II: legal ethics clinic (3 EC)
		Oefenrechtbank Strafrecht (6 EC)	
		Argumentatieleer (6 EC)	
Semester 2	Blok 1	Blok 2	Blok 3
	Ondernemingsrecht (6 EC)	Insolventierecht (6 EC)	(vervolg) Bachelorscriptie (6 EC)
	Recht en Menselijk Gedrag (6 EC)	Rechtsfilosofie en Rechtstheorie (6 EC)	
	Bachelorscriptie (6 EC)	(vervolg) Bachelorscriptie (6 EC)	

¹ De keuzeruimte kan eveneens benut worden door deelname aan de minor *Amsterdam Law Firm* (15 EC) vanaf het tweede semester van jaar 1 (dus niet enkel in het eerste semester van jaar 3). Ook onderdelen die tijdens de opleiding elders worden behaald, kunnen met toestemming van de Examencommissie worden ingebracht. Als keuzeonderdeel komen in aanmerking alle onderdelen op minimaal bachelorniveau en die zijn verzorgd door enige Nederlandse of buitenlandse instelling van wetenschappelijk onderwijs.

Bacheloropleiding Fiscaal Recht:

JAAR 1

Semester 1	Blok 1	Blok 2	Blok 3
	Inleiding in de rechtswetenschap (9 EC)	Aansprakelijkheidsrecht (6 EC)	Contractenrecht (9 EC)
	Academische Vaardigheden (3 EC)	Constitutioneel recht (6 EC)	Europees Recht (9 EC)
Semester 2	Blok 1	Blok 2	Blok 3
	(vervolg) Contractenrecht (9 EC)	Straf(proces)recht I (6 EC)	Theorie en Praktijk Onderzoeksmethoden (6 EC)
	(vervolg) Europees Recht (9 EC)	Europese Rechtsgeschiedenis (6 EC)	

JAAR 2

Semester 1	Blok 1	Blok 2	Blok 3
	Goederenrecht (6 EC)	Strafprocesrecht II – Materieel (6 EC)	Bestuurs(proces)recht I (3 EC)
	Strafprocesrecht II – Formeel (6 EC)	Nationaal en internationaal burgerlijk procesrecht (6 EC)	Internationaal Publiekrecht (9 EC)
Semester 2	Blok 1	Blok 2	Blok 3
	(vervolg) Internationaal Publiekrecht (9 EC)	(vervolg) Bestuurs(proces)recht II (12 EC)	Personen-, Familie- en Erfrecht: nationaal en IPR (6 EC)
	Bestuurs(proces)recht II (12 EC)	Fundamentele Rechten (6 EC)	

JAAR 3

Semester 1	Blok 1	Blok 2	Blok 3
	Belastingrecht, introductie I (6 EC)	Belastingrecht, introductie II (6 EC)	Europees Belastingrecht, inleiding (3 EC)
	Fiscaal Bestuursrecht (6 EC)	Loonheffingen ² (6 EC)	Internationaal Belastingrecht, grondslagen (3 EC)
Semester 2	Blok 1	Blok 2	Blok 3
	Successiewet ² (6 EC)	Insolventierecht (6 EC)	(vervolg) Bachelorscriptie (6 EC)
	Inkomstenbelasting-DGA (6 EC)	Rechtsfilosofie en Rechts-theorie (6 EC)	
	Ondernemingsrecht (6 EC)	(vervolg) Bachelorscriptie (6 EC)	
	Bachelorscriptie (6 EC)		

² Men dient te kiezen tussen Loonheffingen of Successiewet.

NIEUW CURRICULUM BACHELOR RECHTSGELEERDHEID PER 1 SEPTEMBER 2017											
Jaar 1											
Semester 1											
8 (12 ec)	Inleiding tot het recht (6)	8 (12 ec)	Constitutioneel recht (6)	4 (6 ec)	Inleiding bestuursrecht (3)	8 (12 ec)	Recht en menselijk gedrag (6)	8 (12 ec)	Fundamentele rechten (6)	4 (6 ec)	Personen - en Familierecht (6)
	Inleiding Strafrecht (6)		Inleiding privaatrecht (6)				Europees recht (9)		Rechtswetenschappelijk Onderzoek (6)		
Jaar 2											
Semester 1											
8 (12 ec)	Internationaal Publiekrecht (6)	8 (12 ec)	Bestuursrecht (6)	4 (6 ec)	Aansprakelijkheidsrecht (6)	8 (12 ec)	Bestuursprocesrecht (6)	8 (12 ec)	Europese rechtsgeschiedenis (6)	4 (6 ec)	Moot Court (6) of Arbeidsrecht (6) of Informatierecht (6)
	Goederenrecht (6)		Contractenrecht (6)				Formeel strafrecht (6)		Materieel strafrecht (6)		
Jaar 3											
Semester 1											
8 (12 ec)		8 (12 ec)	Optie I: tracks (2 x 15)	4 (6 ec)		8 (12 ec)	Ondernemingsrecht (6)	8 (12 ec)	Insolventierecht en Zekerheid (6)	4 (6 ec)	Bachelorscriptie (6)
			Optie II: buitenland (30 EC)				Rechtsfilosofie (6)		Burgerlijk procesrecht (6)		
			Optie III: Fiscaal recht (30 EC)						Start scriptievak		
			Optie IV: minorvakken elders (30 EC)								

Curriculum Bachelor Fiscaal recht per 1-9-2017

Jaar 1										
Semester 1										
8 (12 ec)	Inleiding tot het recht (6)	8 (12 ec)	Constitutioneel recht (6)	4 (6 ec)	Inleiding bestuursrecht (3)	8 (12 ec)	Recht en menselijk gedrag (6)	8 (12 ec)	Fundamentele rechten (6)	4 (6 ec)
	Inleiding strafrecht (6)		Inleiding privaatrecht (6)				Europees recht (9)		Inleiding fiscaal recht (6)	Personen - en Familierecht (6)
Jaar 2										
Semester 1										
8 (12 ec)	Internationaal Publiekrecht (6)	8 (12 ec)	Bestuursrecht (6)	4 (6 ec)	Int. Europees bel. recht (3)	8 (12 ec)	Bestuursprocesrecht (6)	8 (12 ec)	Europese rechts geschiedenis (6)	4 (6 ec)
	Inleiding belastingrecht particulieren (6)		Inleiding DGA (6)		Internationaal bel. recht		Formeel strafrecht (6)		Materieel strafrecht (6)	Fiscaal bestuursrechtelijk onderzoek (6)
Jaar 3										
Semester 1										
8 (12 ec)	Inleiding belastingrecht ondernemers (6)	8 (12 ec)	Inleiding belastingrecht rechtspersonen (6)	4 (6 ec)	aansprakelijkheidrecht (6)	8 (12 ec)	Ondernemingsrecht (6)	8 (12 ec)	Insolventierecht en Zekerheid (6)	4 (6 ec)
	Goederenrecht (6)		Contractenrecht (6)		ansprakelijkheidrecht (6)		Rechtsfilosofie (6)		Burgerlijk procesrecht (6)	Fiscaalrechtelijke bachelorscriptie (6)
									Start scriptievak	

BIJLAGE 5: BEZOEKPROGRAMMA

Maandag 2 oktober 2017		
9.30	10.00	Aankomst en welkom door decaan
1. Prof. dr. P.A. Nollkaemper - decaan 2. Prof. dr. M.Y.A. Zieck - vice-decaan & onderwijsdirecteur (MA) 3. Prof. dr. A.F. Salomons - onderwijsdirecteur & opleidingsdirecteur (BA (RG)) 4. Mr. J.A.C.M.P. Brugman-Augustijn - bestuurssecretaris		
10.00	12.30	Vorbereidend overleg en inzien documenten
12.30	13.00	Lunch
13.00	14.00	Gesprek met inhoudelijk verantwoordelijken alle opleidingen
1. Prof. dr. A.F. Salomons - onderwijsdirecteur & opleidingsdirecteur (BA (RG)) 2. Mr. dr. S.J. Mol-Verver - opleidingsdirecteur (BA + MA FISC) 3. Mr. J. Roest - opleidingsdirecteur (MA PRIV) 4. Dr. F.T. Groenewegen - interim opleidingsdirecteur (MA PUBL) 5. Dr. I. Zaal - opleidingsdirecteur (MA ARB) 6. Prof. dr. M.M.M. van Eechoud - opleidingsdirecteur (MA INFO) 7. Prof. dr. A.A.M. Schrauwen - opleidingsdirecteur (MA IEL) 8. Prof. dr. M.B.M. Loos - opleidingsdirecteur (MA EPL)		
14.00	14.45	Gesprek met studenten B Rechtsgeleerdheid
1. Stefanie Janson - student BA RG 2. Maus Arends - student BA RG 3. Sophie Vetter - student BA RG 4. Tasa Jiya - student BA RG 5. Sam de Wijs - student BA RG 6. Bodine Kramer - alumnus BA RG 7. Sacha van Ligten - alumnus BA RG 8. Fleur Baak - student BA RG		
14.45	15.15	Overleg/pauze
15.15	16.00	Gesprek met studenten B en M Fiscaal Recht
1. Esmee Emanueel - student BA FISC 2. Anne Myra van der Meulen - student BA FISC 3. Safira Buis - student BA FISC 4. Isabelle Tiems - student MA FISC NL 5. Marthijn Leegsma - alumnus MA FISC NL 6. Edwin Bakker - student MA FISC INT & EUR 7. Silvester Klaus - student MA FISC INT & EUR 8. Umit Kahraman - alumnus MA FISC INT & EUR		
<i>Parallel sessie:</i> Gesprek verantwoordelijken scriptietraject		
1. Prof. dr. M.Y.A. Zieck - vice- decaan & onderwijsdirecteur 2. Mr. S. de Groot - coördinator masterscriptie 3. Mr. dr. S.J. Mol-Verver - opleidingsdirecteur 4. Dr. drs. D.L.M.T. Dankers-Hagenaars - coördinator bachelorscriptie		

16.00	16.45	Gesprek met docenten B Rechtsgeleerdheid, B en M Fiscaal Recht
<ol style="list-style-type: none"> 1. Mr. M. Steen (BA RG) 2. Prof. dr. R.J. de Weijs (BA RG) 3. Dr. mr. R. Janse (BA RG) 4. Mr. dr. A.J. Muntjewerff (BA RG) 5. Mr. H.F. van der Weerd-van Joolingen (FISC) 6. Mr. C. Wisman (FISC) 7. Mr. W. Nijssen (FISC) 8. Prof. dr. J.L. van de Streek (FISC) 9. Prof. dr. R.P.C. Cornelisse (FISC) 		
16.45	17.15	Pauze
17.15	18.00	Gesprek met leden van Opleidingscommissies B Rechtsgeleerdheid en B & M Fiscaal Recht
<ol style="list-style-type: none"> 1. Kasper van Haaren - OC - student (BA RG) 2. Luna Evers - OC - student (BA RG) 3. Jorrit Jans - OC - student (FISC) 4. Nivard Witte - OC - student (FISC) 5. Mr. dr. J.H. Reestman - OC - docent (BA RG) 6. Mr. M. Steen - OC - docent (BA RG) 7. Dr. C.M. Brölmann - OC - docent (BA RG) 		

Dinsdag 3 oktober 2017		
9.00	10.00	Vorbereidend overleg en inzien documenten; spreekuur (9.30-10.00)
10.00	10.45	Gesprek met studenten Privaatrecht en Arbeidsrecht
<ol style="list-style-type: none"> 1. Myrthe Prinsze (MA PRIV PRP) 2. Lynn Rook (MA PRIV PRP) 3. Daan Gieben (MA PRIV CP) 4. Lieke Bartelsman (MA PRIV CP) 5. Rosalie ter Meulen (MA ARB ARB) 6. Pien Struyk (MA ARB A&O) 7. Lisa van den Goorberghe (MA ARB A&O) 		
<i>Parallel sessie:</i> Gesprek met studenten International & European Law en International Criminal Law (<i>Engels</i>)		
<ol style="list-style-type: none"> 1. Miles Krist (MA IEL EU LAW) 2. Wiebe Hommes (MA IEL EU LAW) 3. Lars Smit (MA IEL ECLR) 4. Yi Zhang (MA IEL ITIL) 5. Jeroen Duin (MA IEL PIL) 6. Jindan Mann (MA ICL) 7. Tom Walter (MA ICL) 		
10.45	11.15	Terugkoppeling en overleg panel
11.15	12.00	Gesprek met studenten Publiekrecht en Informatierecht
<ol style="list-style-type: none"> 1. Tessa van Bedaf (MA PUBL S&B) 2. Sophie de Vries (MA PUBL S&B) 3. Nicky Wijkman (MA PUBL STRAF) 4. Saloua Karimi (MA PUBL STRAF) 5. Simon de Wildt (MA PUBL GEZOND) 6. Cees Plaizier (MA INFO) 7. Melanie Klus (MA INFO) 		

<i>Parallel sessie: Gesprek met studenten European Private Law (Engels)</i>		
1. Martijn Maters (MA EPL) 2. Daniela Pizzuto (MA EPL) 3. Daniela Čičkánová (MA EPL) 4. Giacomo Ragusa (MA EPL)		
12.00	12.30	Terugkoppeling en overleg panel
12.30	13.00	Lunch
13.00	13.45	Gesprek met docenten Nederlandstalige masters
1. Prof. dr. C. Mak (MA PRIV PRP) 2. Prof. dr. R.J. de Weijs (MA PRIV CP) 3. Dr. drs. G.J.P. de Vries (MA PRIV PRP + CP) 4. Dr. A.E. Oderkerk (MA PRIV PRP + CP) 5. Prof. dr. R.M. Beltzer (MA ARB ARB + A&O) 6. Prof. mr. E. Verhulp (MA ARB ARB + A&O) 7. Mr. E.F. Grosheide (MA ARBARB + A&O) 8. Prof. dr. J. Legemaate (MA PUBL GEZOND) 9. Prof. mr. dr. A.J.C. de Moor-van Vugt (MA PUBL S&B) 10. Mr. dr. K.C.J. Vriend (MA PUBL STRAF) 11. Dr. D. Abels (MA PUBL STRAF) 12. Dr. T. McGonagle (MA INFO)		
<i>Parallel sessie: Gesprek met docenten Engelstalige masters (Engels)</i>		
1. Prof. dr. C. Eckes (MA IEL EU LAW) 2. Dr. T.A.J.A. Vandamme (MA IEL EU LAW) 3. Dr. K.J. Cseres (MA IEL ECLR) 4. Dr. C.M. Brölmann (MA IEL PIL) 5. Dr. H.E. Kjos (MA IEL ITIL) 6. Prof. dr. A.A.H. van Hoek (MA EPL) 7. Dr. M. Bartl (MA EPL) 8. C. Leone LLM (MA EPL)		
13.45	14.15	Terugkoppeling en overleg panel
14.15	15.00	Gesprek met leden van de Opleidingscommissie voor de Nederlandstalige masters en de Engelstalige masters (excl. MA Fiscaal)
1. Rosalie ter Meulen (MA NL ARB ARB) OC - student 2. Nicky Wijkman (MA NL PUBLIEK STRAF) OC - student 3. Merel Kramers (MA NL PUBLIEK GEZOND) OC - student 4. Martijn Leegsma (MA ENG IEL - PIL) OC - student 5. Dr. drs. G.J.P. de Vries (MA NL) OC - docent 6. Prof. dr. M.B.M. Loos (MA NL) OC - docent 7. Dr. K.J. Cseres (MA ENG) OC - docent 8. C. Leone LLM (MA ENG) OC - docent		
15.00	15.30	Terugkoppeling en overleg panel
15.30	16.15	Gesprek met leden van de Examencommissie
1. Prof. dr. C.M. Cappon (vz ex. cie) 2. Mr. G.P. van Nifterik (vz toetscomm ex. cie) 3. Mr. B.K. Olivier (vz fraudecommissie ex. cie) 4. Prof. dr. B.E. Reinhartz (ex. cie) 5. S.G.H. Spoelder (toetscomm ex. cie) 6. Prof. dr. J.L. van de Streek (ex. cie) 7. Dr. drs. G.J.P. de Vries (fraude comm ex. cie) 8. Mr. drs. L.M. Zagers (ambt. secr)		
16.15	16.45	Pauze

16.45	17.30	Gesprek met alumni Privaatrecht en Arbeidsrecht
<ol style="list-style-type: none"> 1. Danique Meijer (MA PRIV PRP) 2. Natascha Veenendaal (MA PRIV CP) 3. Jamie Zoutberg (MA ARB A&O) 4. Marloes de Koning (MA ARB A&O) 		
<i>Parallel sessie: Gesprek met staf Columbia University (master ICL) (Engels)</i>		
<ol style="list-style-type: none"> 1. Prof. A. Kolker - dean and executive director of international and comparative law programs CLS 2. Prof. L. Damrosch - docent CLS 3. Prof. dr. mr. G.K. Sluiter - opleidingsdirecteur ALS 4. Prof. dr. G.Y.J.M. Mettraux - docent ALS 		
17.30	18.15	Gesprek met alumni Publiekrecht en Informatierecht
<ol style="list-style-type: none"> 1. Robbert van Middelburg (MA PUBL S&B) 2. Simcha Plas (MA PUBL STRAF) 3. Lineke de Knijff (MA PUBL GEZOND) 4. Julian Eck (MA INFO) 5. Roel Maalderink (MA INFO) 6. Anne Thier-Goubitz (MA INFO) 		
Gesprek met alumni Engelstalige masters		
<ol style="list-style-type: none"> 1. Minke de Haan (MA IEL EU LAW) 2. Dalina Bachasingh (MA IEL ITIL) 3. Jori de Goffau (MA IEL ECLR) 4. Meiko Meguro (MA IEL PIL) 5. Bastiaan Loopstra (MA IEL PIL) 6. Barbara van Straaten (MA ICL) 7. Martha Asio (MA EPL) 8. Piera Anziani (MA EPL) 9. Josse Klijnsma (MA EPL) 		
17.30	18.00	Terugkoppeling en overleg panel

Woensdag 4 oktober 2017		
09.00	9.30	Rondleiding
09.30	10.30	Eindgesprek met formeel verantwoordelijken
<ol style="list-style-type: none"> 1. Prof. dr. A.P. Nollkaemper - decaan 2. Prof. dr. M.Y.A. Zieck - vice-decaan / onderwijsdirecteur 3. Prof. dr. A.F. Salomons - onderwijsdirecteur / opleidingsdirecteur 		
10.30	12.30	Opstellen voorlopige bevindingen
12.30	13.00	Pauze en lunch
13.00	16.00	Opstellen voorlopige bevindingen
16.00	16.30	Voorbereiden mondelinge rapportage (panel intern)
16.30	17.00	Mondelinge rapportage voorlopige bevindingen

BIJLAGE 6: BESTUDEERDE EINDWERKEN EN DOCUMENTEN

Het panel heeft voorafgaand aan het bezoek 15 eindwerken bestudeerd van afgestudeerden van de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid en 10 van de bacheloropleiding Fiscaal Recht. De studentnummers van de eindwerken zijn bekend bij QANU en kunnen op verzoek worden opgevraagd.

Het panel heeft tijdens het bezoek onder meer de volgende documenten bestudeerd (deels in *hard copy* en deels via de elektronische leeromgeving):

- Studiemateriaal, waaronder toetsopgaven en een representatieve selectie handboeken, van de volgende cursussen in de masteropleiding Arbeidsrecht:
 1. Arbeidsrecht Individueel
 2. Arbeidsrecht Collectief
 3. Arbeidsrecht in Overnames en Reorganisaties
- Studiemateriaal, waaronder toetsopgaven en een representatieve selectie handboeken, van de volgende cursussen in de masteropleiding Fiscaal Recht:
 1. Belastingheffing van concerns
 2. Inkomstenbelasting-DGA
- Studiemateriaal, waaronder toetsopgaven en een representatieve selectie handboeken, van de volgende cursussen in de masteropleiding Informatierecht:
 1. Informatierecht
 2. Privacy & Gegevensbescherming
- Studiemateriaal, waaronder toetsopgaven en een representatieve selectie handboeken, van de volgende cursussen in de masteropleiding Privaatrecht:
 1. Europees Privaatrecht
 2. Vennootschaps- en rechtspersonenrecht
 3. Consumentenrecht
- Studiemateriaal, waaronder toetsopgaven en een representatieve selectie handboeken, van de volgende cursussen in de masteropleiding Publiekrecht:
 1. Rechtsvragen rond het begin en einde van het leven
 2. Sanctierecht
 3. Handhaving
- Jaar- en tussentijdse verslagen van de examencommissie, de toetscommissie en de opleidingscommissies;
- Notitie toetscommissie - Toetsontwerp: leerdoelen en toetsmatrijs
- Facultair Strategisch Plan FdR 2015-2020
- UvA Onderwijsvisie
- Onderzoeken VSNU & Ministerie OCW (matching)
- UvA Kader Toetsbeleid
- Strategisch Kader Internationalisering
- Roadmap Blended Learning
- Studiesucces aan de Universiteit van Amsterdam (Plan van Aanpak Studiesucces)
- Evaluatie-instrument UvA Q